

บทที่ ๓

เรื่องของนาคที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤต

เรื่องราวของนาคที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตนั้นมีมากมายทั้งในวรรณคดีประเภทกาพย์ คัมภีร์ปุราณะ และนิทานต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้จะแยกกล่าวถึงเรื่องราวของนาคออกเป็น ๒ ทางคือ นาคในมหากาพย์และคัมภีร์ปุราณะ กับนาคในนิทานและอื่น ๆ

๓.๑ นาคในมหากาพย์และคัมภีร์ปุราณะ

การรวบรวมเรื่องราวของนาคในมหากาพย์และคัมภีร์ปุราณะนั้นจะถือเอามหากาพย์มหาภารตะเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะมหาภารตะมีเรื่องราวของนาคละเอียดลือกว่าวรรณคดีฉบับอื่น ๆ ส่วนเรื่องของนาคที่ปรากฏในรามายณะและคัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ จะนำมาเป็นส่วนที่ประกอบการพิจารณาเท่านั้น

เรื่องนาคที่ปรากฏในมหาภารตะนั้นมีมากมาย เริ่มตั้งแต่กำเนิดของนาคไปจนถึงเรื่องราวของนาคที่เกี่ยวข้องกับบุคคลต่าง ๆ ดังจะกล่าวถึงตามลำดับไปดังนี้

กำเนิดของนาค

ในมหาภารตะ อาทิบรพ^๑ ได้กล่าวถึงกำเนิดของนาคว่า นางกัทธูและนางวินตา เป็นธิดาของพระพระเจ้าดี ต่อมานางทั้งสองได้มีสามีคนเดียวกัน คือ พระกัศยปพรหมฤๅษี ผู้ซึ่งรักใคร่และโปรดปรานนางทั้งสองยิ่งนัก พระกัศยปะจึงได้ให้พรแก่นางทั้งสองตามแต่นางจะปรารถนา นางกัทธูขอพรว่าขอให้นางมีบุตรเป็นนาค ๑๐๐๐ คน และมีฤๅษีเคชเสมอกัน ส่วนนางวินตานั้นขอพรให้นางมีบุตร ๒ คน และขอให้บุตรของนางมีฤๅษีเคชมากกว่าบุตรของนางกัทธู เมื่อเวลาล่วงมา ๕๐๐ ปี

^๑Pratap Candra Roy, tr., The Mahābhārata of Krishna Dwaipayana Vyasa, Vol. I. Ādi Parva, (Calcutta, Oriental Publishing Co., 1884) p. 63.

ลูกของนางกัทรุก็ถือกำเนิดออกมาพร้อมกัน ในขณะที่ลูกของนางวินตาก็ยังไม่มีวิแววว่าจะ
 กำเนิดมา นางวินตาก็มีจิตริษยา รอคอยต่อไปไม่ไหว จึงทบไซ่ฟ่องหนึ่งแตกออกมีกุมารอยู่
 ภายในแต่ร่างกายพิการมีเพียงครึ่งตัว ด้วยความโกรธมารดา พระอรุณกุมารจึงสาปแช่ง
 นางวินตาคาของคนที่ เพราะความริษยาของนางจึงทำให้คนต้องมีร่างกายพิการ
 เช่นนี้ ขอให้นางจงเป็นทาสของนางกัทรุเป็นเวลา ๕๐๐ ปี แต่พระอรุณก็อ่อนผันให้ว่า
 ถ้านางออกทรออีก ๕๐๐ ปี เพื่อให้ครบกำหนดที่บุตรของนางอีกคนหนึ่งจะกำเนิดมา บุตร
 ของคนนั้นก็ช่วยให้นางพ้นจากความเป็นทาสได้ บุตรอีกคนหนึ่งของนางวินตา คือ
 พญาครุฑ ซึ่งนางได้คลอดจวบจนครบกำหนดที่พญาครุฑกำเนิดมา

รายชื่อanakที่สำคัญที่เกิดจากนางกัทรุ

ในมหาภารตะ อาทิมรรพ^๑ ได้กล่าวว่า ลูกชายของนางกัทรุที่สำคัญนั้นมี
 อยู่ ๗๔ คน บุตรชายคนหัวปีคือ เศษะ ต่อมาคือ วาสูกิ ไอราวัต ศักษกะ กรรโกฏฐะ
 ษัญชัย กาลเกยะ มณี ปูณะ โปนษรกะ เอลาบัตร์ วามนะ นีละ อนีละ กัลมษะ สวละ
 อรรยกะ อุคระ กลศไปฏกะ สุรมุข ทมิมุข วิมลปิตทกะ อัปตะ กโรตกะ ศังขะ
 วลิตียะ นิสถานกะ เหมคุหะ นหุษะ ปิงคละ วหยกรรณ หัสติบาท มุทครปิตทกะ กัมพล
 อัศวคร กถียกะ วฤตตะ สัมวรตกะ ปัทมะ มหาปัทมะ ศังขมุข กุษมัททกะ เกษมกะ
 ปิตทกะ กรวีระ ปุษปพันศตรกะ วิลวกะ วิลวปิตทกะ มุษิกทะ ศังขศิริส ปูณภัททะ
 หริททะ อปราจิต ษโยติกะ สรีวาทะ เกการพย์ ษฤตราษฏร์ ศังขปิตทะ วิราชัส
 สุวหุ ศาลิปิตทะ ประภากร หัสติปิตทะ ปิฏกรกะ สุมุภะ เกานปษาน กุฐระ กุญชร กุมุท
 กุมุทากษะ คิตตฤ หลิกะ กรรทม วหุมูลกะ กรรกร อกรรกร กุณโฑทร

^๑Mbh. R. I. 35. p. 92.

ในมหากาพย์โศคนิพนธ์ กล่าวว่ นาคทั้งหลายเป็นลูกของนางสุรสา^๑ ส่วน
ในคัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ เช่น อัคนิปุราณะ^๒ คุรุปุราณะ^๓ วิษณุปุราณะ^๔ กล่าวทำนองเดียวกัน
ว่า นางสุรสาได้เป็นผู้ให้กำเนิดใหญ่ ๑๐๐๐ ตัว ส่วนนางกัทธุนั้นได้ให้กำเนิดนาค ๑๐๐๐ คน
เช่นกัน และลูกของนางเป็นนาคที่มีฤทธาภาพ นาคชั้นหัวหน้ามีเศษะ วาสูกิ ตักษกะ เป็นต้น

จากกำเนิดของนาคที่ปรากฏในมหากาพย์และคัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ สรุปความ
คิดเห็นได้ว่า นาคทั้งหลายมีกำเนิดจากนางกัทธู ชายาของพระกศิยปพรหมฤๅษี และลักษณะ
ของการกำเนิดนั้นมีลักษณะเป็นสัตว์คือเกิดจากช่องไข่และกำเนิดแต่ละครั้งเป็นจำนวนมาก
การทำพินของนางกัทธูและนางวินตา^๕

จากการที่ได้ทราบเรื่องมาอุจโจศรพ ซึ่งมีสี่ชาวผู้ขึ้นจากการกวนเกษียรสมุทร
ของเหล่าเทวดา นางกัทธูจึงชวนนางวินตาคู่ของสาวพินกัน เกี่ยวกับสี่ชนของมาอุจโจศรพ
ถ้าใครแพพินผู้นั้นจะต้องตกเป็นทาสของอีกฝ่ายหนึ่ง นางวินตาทายว่าสี่ของมาเป็นสี่ชาว
แต่ทางกัทธูทายว่าชนบางของมาอุจโจศรพแถมด้วยสี่คำ แล้วนางก็ให้อุบายฉ้อโกงบังคับให้
บรรดาลูก ๆ ของนางเนรมิตร่างเป็นชนมาสี่คำแถมที่ทางมาอุจโจศรพ แต่มีลูกบางตัวของ
นางไม่ยอมทำตาม นางจึงได้สาปแช่งลูกที่ไม่เชื่อฟังนางให้ตายในกองไฟ เมื่อพระเจ้า
ชนเมชัยทำพิธีขีณลาญู พระพรหมเมื่อได้ยินคำสาปแช่งของนางกัทธูก็มีได้ชักขวางประการ

^๑Mbh. R. V. 103. p. 216.

^๒Manmatha Nat Dutt, tr., The Agni Purānam, Varanasi :
The Chowkhamba Sanskrit Series Office, 1967), p. 87.

^๓Manmatha Nat Dutt, tr., The Garuda Purānam, (Varanasi :
The Chowkhamba Sanskrit Series Office, 1968), p. 20.

^๔H.H. Wilson, tr., The Vishnu Purāna, (London : Trubner
& Co. 1866), II : 74.

^๕Mbh. R. I. 20 - 23. pp. 69 - 72.

โคทั้งนี้เพราะเห็นว่า เป็นด้วยชะตากรรมของบรรดานาคเหล่านั้น และพระองค์ได้ปล่อยให้ พระกัศยปพรหมณ์ว่าอย่าได้โกรธเคืองนางที่สาปแช่งเช่นนั้นเลย เพราะบรรดานาคที่ถูก สาปนั้นล้วนแต่มีพิษร้ายแรง ชะตากรรมของเขามันศาลาให้เป็นเช่นนั้น และพระพรหม ได้ประทานพรที่ต่อต้านพิษงูให้แก่พระกัศยปพรหมณ์ด้วย

ครั้นเวลารุ่งอรุณ นางกัทธูและนางวินตาก็พากันไปที่ฝั่งมหาสมุทร เพื่อคูสีขณของ ม้าอุจโจศรพ ก็ปรากฏว่าสีขณของตัวมาเป็นสีขาวแต่ขนหางแซมด้วยสีดำตามที่นางกัทธูได้ ออกอุบายไว้ นางวินตาก็จึงแพ้นันและตกเป็นทาสของนางกัทธู ซึ่งทั้งนี้ก็เป็นไปตามคำ ของพระอรุณลูกชายของนางวินตาที่ได้สาปแช่งมารดาไว้

จากการพิจารณาลักษณะของนาคในตอนนี้จะเห็นได้ว่านาคมีลักษณะฉ้อฉล และมีนิสัยร้าย ความร้ายของเหล่านาคนี้ แม้แต่เศษนาคราช^๑ ผู้เป็นพี่คนโตของนาค ทั้งหลายก็ไม่สามารถทนอยู่รวมได้ จึงแยกตัวออกไปฆ่าเพี้ยตบะตามลำพัง และได้กราบ ทูลพระพรหมถึงอุปนิสัยของบรรดานาคผู้เป็นน้องว่ามีจิตใจที่ชั่วร้าย มีจิตริษยากันและกัน เหมือนดังเป็นศัตรูกันตลอดเวลา และไม่มี ความกรุณาต่อนางวินตาและลูกชายของเธอ สาเหตุที่นาคเป็นอาหารของครุฑและมีลิ้นสองแฉก^๒

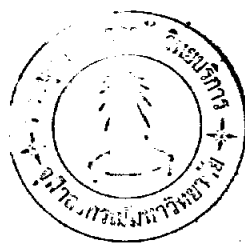
ผลจากการแพ้นันทัวให้นางวินตาคงตกเป็นทาสของนางกัทธู และพญาครุฑก็ ต้องทำหน้าที่รับใช้พวกนาคเช่นเดียวกับมารดาของเขา วันหนึ่งนางกัทธูได้สั่งให้นางวินตา พานางและลูก ๆ ของนางไปเที่ยวที่อาณาจักรของพวกนาคที่ตั้งอยู่กลางมหาสมุทร นาง วินตาและพญาครุฑลูกชายก็ปฏิบัติตามคำสั่ง โดยนางวินตาแมกนางกัทธูไป ส่วนพญาครุฑก็ แมกพวกลูก ๆ ของนางกัทธู ปรากฏว่าระหว่างที่พญาครุฑแมกบรรดานาคลูก ๆ ของ นางกัทธูไปนั้น พญาครุฑได้บินใกล้ดวงอาทิตย์มากเกินไป จึงทำให้นาคทั้งหลายถูกความร้อน

^๑Mbh. R. I. 36. p. 92.

^๒Mbh. R. I. 25 - 34. pp. 75 - 91.

เผาไหม้สลับไป นางก็ทรูจึงกล่าวสรรเสริญพระอินทร์ขอให้บันดาลให้ฝนตกลงมาพวกนาคทั้งหลายก็ฟื้นขึ้นมา และพากันสนุกสนานรำเริง ณ ที่เกาะนั้น แต่เมื่อสนุกสนานกันชั่วครู่หนึ่งก็บอกลให้พญาครุฑพาไปเที่ยวเกาะอื่น ๆ อีก การที่ต้องคอยปฏิบัติตามคำสั่งของนาคนี้ทำให้พญาครุฑมีความคับแค้นใจมาก จึงถามมารดาถึงสาเหตุที่ต้องคอยปฏิบัติตามคำสั่งของพวกนาค ซึ่งมารดาของเขาก็ตอบให้ฟังถึงเหตุที่นางต้องตกเป็นทาสของพวกนาคเหล่านี้ ครุฑจึงเกิดความแค้นนาคและได้ถามพวกนาคว่าตนจะได้ถอนความเป็นทาสจากพวกนาคได้อย่างไร บรรดานาคทั้งหลายก็บอกแก่พญาครุฑว่า ขอให้ครุฑไปชิงน้ำทิพย์จากพระอินทร์มาให้ตนก็จะพ้นจากความเป็นทาส พญาครุฑได้ทำศึกชิงน้ำทิพย์กับทวยเทพทั้งหลาย สามารถปราบปรามทวยคาทั้งหลายลงได้และฝากานไฟสวรรค์ที่ลุกโชติช่วงล้อมหม้อน้ำทิพย์ พร้อมทั้งสังหารพญานาค ๒ คนซึ่งมีตาไฟ ถ้ามองสิ่งใดสิ่งนั้นจะถูกลงมาเป็น เถาขุ้ล้นที่ แม้แต่พระอินทร์ก็ไม่สามารถจะต้านทานพญาครุฑไว้ได้ เมื่อพญาครุฑควยหม้อน้ำทิพย์ไป พระอินทร์ได้ติดตามและขวางพญาครุฑควยวัชระ แต่ก็ไม่สามารถจะทำอันตรายพญาครุฑได้ พญาครุฑเพียงแต่เสียขนปีกของตนเพียง เส้นเดียวเท่านั้น ควยอำนาจและความกล้าหาญของพญาครุฑ พระอินทร์จึงขอเป็นไมตรีกับพญาครุฑ พญาครุฑจึงขอพรจากพระอินทร์โดยขอให้ตนสามารถกินนาคเป็นอาหาร ได้ตามความปรารถนา ควยเหตุนี้ นาคจึงแพ้ฤทธิ์ครุฑและตกเป็นอาหารของครุฑตลอดมา

พระอินทร์ได้ขอร้องให้พญาครุฑคืนหม้อน้ำทิพย์ให้กับพระองค์ ซึ่งพญาครุฑก็ยินดีจะคืนให้แต่ว่าเนื่องจากตนต้องทำตามสัญญาที่ให้กับพวกนาคไว้ว่าจะนำหม้อน้ำทิพย์ไปให้เพื่อตนจะได้พ้นจากความเป็นทาสของพวกนาค พญาครุฑจึงทูลพระอินทร์ว่าตนจะนำหม้อน้ำทิพย์ไปวางไว้บนหน้ากุสะ แล้วจะลวงให้พวกนาคไปอาบน้ำชำระร่างกายเพื่อเตรียมตัวจะดื่มน้ำทิพย์ ในระหว่างนั้นขอให้พระอินทร์นำหม้อน้ำทิพย์กลับคืนไปยังสวรรค์ บรรดาพวกนาคทั้งหลายเมื่ออาบน้ำชำระร่างกายและทำพิธีต่าง ๆ เสร็จแล้วก็พากันมายังบริเวณที่ครุฑวางหม้อน้ำทิพย์ไว้ แต่ปรากฏว่าหม้อน้ำทิพย์ได้หายไปเสียแล้วมีแต่น้ำค้างหยดอยู่ตามใบหญ้า พวกนาคทั้งหมดคิดว่า เป็นหยคน้ำทิพย์จึงเสียหน้ากุสะ คมหน้าได้บาดล้นของนาคเหล่านั้นออกเป็นสองแฉก นาคจึงมีดินสองแฉกควยประการฉะนี้

จากเหตุการณ์ตอนนี้จะเห็นถึงสาเหตุของความ เป็นศัตรูคู่อาฆาตระหว่างครุฑ กับนาค ซึ่งเกิดจากการโกรธแค้นพยายามชิงกันและกัน แต่นาคเป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะ ต้องตกเป็นอาหารของครุฑเนื่องจากครุฑได้รับพรจากพระอินทร์ และนอกจากนั้นการ กระทำของครุฑที่ล่อลวงนาคยังทำให้นาคมีดิน ๒ แฉกอีกด้วย ลักษณะของดิน ๒ แฉกนี้จึง เป็นลักษณะสำคัญของบรรดานาคทั้งหลาย

นาคสมุชบุตร เขยของมาตลี

ถึงแม้ว่าครุฑจะได้รับพรจากพระอินทร์ให้จับนาคกินได้ตามใจปรารถนา แต่ ครุฑก็จะบอกให้นาคผู้เคราะห์ร้ายนั้นทราบล่วงหน้าก่อน ดังเช่นเรื่องของนาคสมุชบุตรที่ได้รับ เลือกลงเป็นบุตร เขยของมาตลีสาวดีของพระอินทร์ ในมหาภารตะอุทโยคบรรพ^๑ กล่าวถึง การเลือกบุตร เขยของมาตลีว่า

มาตลีสาวดีของพระอินทร์มีชื่กาชื่อว่า นางคุณเกศีซึ่งมีความงามเป็นที่เลื่องลือ มาตลีต้องการให้ชื่กาของตนได้แต่งงานกับชายที่เหมาะสม แต่ปรากฏว่าทั้งในเทวโลกและ มนุษย์โลกเขาไม่สามารถหาผู้ใดที่เขาพอใจและเหมาะสมที่จะเป็นบุตร เขยของเขาได้ เขาจึงตัดสินใจที่จะไปแสวงหาบุตร เขยในนาคโลก ในระหว่างทางเขาได้พบกับฤๅษีนาท ผู้ซึ่งกำลังเดินทางจะไปเยี่ยมพระวรุณเทพเจ้าแห่งน้ำ พระนารทฤๅษีจึงรับอาสาเป็นผู้นำ ทางให้ ก่อนจะท่องเที่ยวไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั้งสองได้ไปเฝ้าพระวรุณและได้รับ อนุญาตจากพระองค์ให้ไปท่องเที่ยวในดินแดนต่าง ๆ ของพระองค์ได้ เมื่อแรกที่ทั้งสอง เดินทางไปคือบาดาล แต่ปรากฏว่ามาตลีไม่พบผู้ที่ตนพอใจ นารทฤๅษีจึงพามาตลีไป ยังเมืองหิรันยปุระของบรรดาเหล่าเทวดาและทานพ ซึ่งบ้านเมืองของพวกเขาเหล่านี้สร้าง ด้วยทองและเงิน และประดับประดาด้วยเพชรนิลจินดาอันนานาชนิด ปรากฏว่ามาตลีก็ ยังไม่พบใครที่พอใจอีกเช่นเคย พร้อมทั้งกล่าวว่าทานพและเทวดาเป็นศัตรูกัน เขาจะยก ชื่กาให้แก่ศัตรูได้อย่างไร พระนารทฤๅษีจึงพามาตลีไปยังโลกของสุบรรณผู้สืบสกุลจาก

ครุฑและเสพนาคเป็นอาหาร เนื่องจากว่าสุบรรณเป็นพวกที่มีนิสัยโหดร้ายจึงได้รับขนานนาม
อีกอย่างหนึ่งว่า "กษัตริย์" และไม่สามารถจะเลื่อนฐานะเป็นพราหมณ์ได้ ปรากฏว่ามาตลี
ไม่พอใจที่จะเลือกสุบรรณเป็นบุตรเขย ทั้งสองจึงพากันไปยัง "รสาทล" ซึ่งเป็นที่อาศัยของ
พวกสุรภูติให้กำเนิดน้ำทิพย์แก่โคทั้งหลาย และโคเคินทางต่อไปถึงเมืองโกควตีซึ่งว่าสุก
นาคราชเป็นหัวหน้าปกครองอยู่ พระนารทฤๅมิได้บรรยายสภาพของเมืองโกควตีว่าสวยงาม
เสมอคงเมืองอมราวดีของพระอินทร์ ณ ที่นี้เป็นที่อยู่ของบรรดานาคทั้งหลายลูกชายของ
นางสุรสา มีจำนวนเป็นพัน ๆ ค่างประคัมร่างกายด้วยอัมมณีอันมีค่าและมีเครื่องหมายสวัสดิคติ
มีจิตใญ่ร้ายและพลังมหาศาล ร่างกายมีมา นาคบางตัวมีเศียรถึง ๕๐๐ เศียร และ
ฤๅมิบารทก็จาระไนชื่อของหัวหน้านาคทั้งหลายให้มาตลีฟัง โดยเริ่มตั้งแต่ ว่าสุก ทักษกะ
กรรโกฏกะ และชัญชัย และยังคงกล่าวต่อไปอีกว่าบรรดานาคเหล่านี้เป็นลูกชายของพระ
กศยปพรหมฤๅมิ พร้อมทั้งถามมาตลีว่าพอใจจะเลือกนาคคนใดคนหนึ่งเป็นบุตรเขยหรือไม่
ปรากฏว่ามาตลีพอใจนาคสมุช นาคหนุ่มผู้สืบสกุลของโอราวัตและเป็นหลานของอารยกะ
บิดาของเขาคือ ฉิกระ ผู้ซึ่งถูกพญาครุฑฆาตตายเมื่อไม่นานมานี้เอง มาตลีขอให้ฤๅมิบารท
บอกความประสงค์ของเขาแก่อารยกษัตริย์เป็นปู่ของนาคสมุช เมื่อนารทฤๅมิได้บอก
แก่นาคอารยกะว่ามาตลีพอใจที่จะเลือกสมุชนาคหนุ่มให้แต่งงานกับนางคุณเกศิษิตาของเขา
อารยกะก็ยินดีและพอใจ แต่ก็มีควมเสียใจอย่างยิ่งที่จะต้องบอกให้พระฤๅมิและมาตลีทราบ
ว่านาคสมุชคงจะไม่สามารถแต่งงานกับนางคุณเกศิได้เพราะอีกหนึ่งเดือนข้างหน้าพญาครุฑ
ได้บอกล่วงหน้าไว้ว่าจะมากินนาคสมุช และพญาครุฑคงจะทำตามคำพูดอย่างแน่นอน

มาตลีและฤๅมิบารทเมื่อทราบดังนั้นจึงพานาคสมุชไปเฝ้าพระอินทร์ ปรากฏว่า
ในขณะนั้นพระวิษณุก็ได้เสด็จมาเยี่ยมพระอินทร์เช่นเดียวกัน เมื่อฤๅมิบารทได้เล่าเรื่องทั้ง
หมดให้พระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์ฟัง พระวิษณุจึงขอให้พระอินทร์ประทานน้ำทิพย์ให้แก่
นาคสมุชเพื่อที่จะให้มีสภาพเหมือนเทวดา แต่พระอินทร์ได้ระลึกถึงความดีของพญาครุฑซึ่ง
ขอให้พระวิษณุให้พรแทนพระองค์ เมื่อพระวิษณุไม่ยินยอม พระอินทร์จึงให้พรนาคสมุชให้มี
อายุยืนยาว ฉะนั้นนาคสมุชจึงรอดพ้นจากการถูกพญาครุฑกิน และได้แต่งงานกับนาง
คุณเกศิตามความต้องการของมาตลี

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องของนาคในตอนนี้สรุปได้ว่า ที่อยู่ของนาคนั้นคือ เมืองโกศาคีมีหัวหน้าปกครองคือวาสุกีนาคราช เมืองนี้อยู่ใต้พื้นโลกลงไปนับเป็นพัน ๆ โยชน์ แต่ที่หน้าแปลกคือเมืองของนาคนี้อยู่ในอาณาจักรของพระวรุณซึ่งรวมดินแดนของ พวกแทตย์ ทานพ และสุบรรณไว้ด้วย เนื้อเรื่องตอนนี้ยังกล่าวด้วยว่า เครื่องหมาย ประจำตัวของเหล่านาคนั้นคือเครื่องหมายสวัสดิเกะ ธรรมชาติของนาคนั้นมีจิตใจร้าย แต่ก็แพ้อ่านาจพญาครุฑ ต้องยอมตกเป็นอาหารของพญาครุฑและจะรอดพ้นจากเงื้อมมือของ พญาครุฑได้ก็ต่อเมื่อได้รับพรจากพระผู้เป็นเจ้า ดังเช่นนาคสมุชได้รับพรจากพระอินทร์ จากเนื้อเรื่องตอนนี้กล่าวว่ บรรดาพญานาคทั้งหลายเป็นลูกของนางสุรสา และเมื่อฤๅ นารทจาระในชื่อของบรรดาหัวหน้าพญานาคเหล่านั้นก็ล้วนแต่เป็นชื่อเดียวกันกับชื่อลูกของ นางกัทฐุ จึงสันนิษฐานได้ว่า นางกัทฐุนั้นอาจมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่าสุรสา

เสนานาคราช

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าควยอ่านาจของพรที่ครุฑได้รับจากพระอินทร์ทำให้นาค ทั้งหลายต้องตกเป็นเหยื่อของพญาครุฑ แต่มีพญานาคคนหนึ่งที่ไม่ได้รับอันตรายจากพญาครุฑ เนื่องจากพระพรหมได้โปรดให้ครุฑเป็นมิตรกับนาคราชคนนั้น^๑ พญานาคคนนั้นคือเสนานาคราช

เสนานาคราชเป็นบุตรชายคนหัวปีของนางกัทฐุ^๒ ในมหาภารตะ อาทิบรพ^๓ ได้เล่าเรื่องของเสนะว่าเป็นนาคที่ไม่ความสงข เขาได้แยกตัวออกจากบรรดาพญานาค นื่อง ๆ ของเขาไปบำเพ็ญตบะอยู่ตามลำพัง ต่อมาพระพรหมได้เห็นการกระทำของ เขาจึงทรงมีเมตตาศรัสดามถึงสาเหตุที่เขาแยกตัวมาบำเพ็ญตบะเช่นนี้ ซึ่งเสนานาคราชก็ ตอบว่า เนื่องจากตนเบื่อหน่ายนาคนื่อง ๆ ที่มีใจชั่วร้ายขาดเมตตาศรัสม คอยแต่อิจฉา ริษยากันและกัน ดังนั้นตนจึงมาบำเพ็ญตบะเพื่อที่จะได้พ้นจากสภาวะของความเป็น

^๑Mbh. R. I. 36. p. 94.

^๒Mbh. R. I. 35. p. 92.

^๓Mbh. R. I. 36. pp. 93 - 94.

นาค และตนไม่สามารถจะอยู่ร่วมกับบรรดาพวกนาคเหล่านั้นได้อีกแม้ว่าจะ เป็นในสภาวะอื่นก็ตาม พระพรหมจึงโปรดประทานพรให้เสนาคราช ซึ่งเขาก็จงพรให้ตัวเขาได้เป็นผู้ประพฤติกิรรมอยู่เสมอ และบำเพ็ญบะควัยความสุข เมื่อพระพรหมได้เห็นเสนาคราชผู้มีร่างกายมหิมา มั่นที่ จะบำเพ็ญแต่ความดีอย่างแท้จริง จึงทรงมอบหมายให้ทำหน้าที่ช่วยเหลือสัตว์ทั้งมวลด้วยการรองรับแผ่นดินไว้ให้มั่นคง เสนาคราชก็เต็มใจที่จะทำหน้าที่นี้ ดังนั้นเศษะหรืออนันตะจึงได้อาศัยอยู่ที่แผ่นดินเพื่อค้ำจุนแผ่นดินไว้ให้มั่นคงตามคำบัญชาของพระพรหม เนื่องจากเสนาคราชหรืออนันตนาคราชเป็นนาคที่มีอุปนิสัยไม่ธรรมดา ไม่ดูร้าย บำเพ็ญบุญอยู่เป็นนิจ เมื่อครั้งที่พวกเทวดาต้องการไขกุญแจขามันทรมาเป็นอุปกรณ์กวณเกษียรสมุทร แต่ไม่สามารถจะดึงขามันทรขึ้นจากพื้นดินได้ ทั้งนี้เพราะกุญแจขามันทรนี้มีความสูงจากพื้นดินขึ้นไปถึง ๑๑,๐๐๐ โยชน์ และลึกลงไปใ้ดินระยะ ๑๑,๐๐๐ โยชน์เช่นกัน เทวดาทั้งหลายจึงไปทูลขอ ร้องพระวิษณุและพระพรหมให้ช่วยเหลือเทพเจ้าทั้งสองได้มอบให้นันตนาคราชเป็นผู้ดึงขามันทรขึ้นมา ซึ่งพญานาคราชก็สามารถดึงขามันทรขึ้นมาได้ตามพระบัญชาของพระพรหมและพระนารายณ์

หน้าที่ของอนันตนาคราชที่รองรับแผ่นดินนั้นได้มีกล่าวถึงในรามายณะ กิษกินชากาณที่^๒ ได้บรรยายถึงอนันตนาคราชว่าประจำอยู่ทางทิศตะวันออก และเมื่อสุครีพได้สั่งให้บรรดาลิงบริวารของเขาออกไปค้นหาางสีกาก็ได้บรรยายถึงดินแดนทางทิศตะวันออกที่ไกลโพ้นว่าเป็นที่สิงสถิตของพญานาคราชผู้ซึ่งรองรับแผ่นดินไว้ นาคราชคนนี้มีสีกายขาวประดุจดังแสงจันทร์ มีนัยน์ตากว้างใหญ่เท่าใบมวสติดียอยู่บนยอดกฐเขา และได้รับคำสรรเสริญจากทวยเทพทั้งหลาย อนันตนาคราชผู้มีเศียรตั้งพันนั้นสวมใส่อภรณ์สีน้ำเงิน หน้าที่ของ

^๑Mbh. R. I. 18.65.

^๒Hari Prasad Shastri, trans. The Ramayana of Valmiki,

อนันตนาคราชที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือรับใช้พระวิษณุ โดยทำหน้าที่เป็นบัลลังก์เมื่อพระองค์ประทับที่เกษียรสมุทร^๑

จากเรื่องราวของเสนนาคราชนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า พระผู้เป็นเจ้าของพราหมณ์นั้นทรงอำนาจมาก สามารถที่จะดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ที่พระองค์ต้องการเสมอ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ดำเนินไปในคัมภีร์มหาภารตะนี้มักจะมีเกิดจากอำนาจของพระผู้เป็นเจ้าของ เจ้า ทั้งนี้ เพราะอินเดียสมัยก่อนนับถือศาสนาพราหมณ์ซึ่งยึดลัทธิเทวนิยม พระเป็นเจ้า เช่นพระพรหม สามารถดลบันดาลให้ครุฑและนาคซึ่งเป็นศัตรูกันมาเป็นมิตรกัน พระวิษณุหรือพระนารายณ์ก็สามารถจะสั่งให้พญานาคผู้มีฤทธิ์ทำตามบัญชาของพระองค์ได้ และสิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือการบำเพ็ญตบะ บำเพ็ญความดีของนาคทำให้พ้นจากสภาวะความเป็นนาคได้ และรูปร่างลักษณะของนาคนั้น นาคบางคนมีลักษณะเฉพาะของตนเองเช่นเสนนาคราช มีสีกายสีเขียว และมีเศียรตั้งพัน

คัมภีร์นาคราชผู้ชั่วร้าย

ในบรรดานาคผู้มีจิตใจโหดร้ายซึ่งเป็นน้องของเสนนาคราชนั้น ผู้ที่ใจดำอำมหิตและมีนิสัยชั่วร้ายที่สุดได้แก่คัมภีร์นาคราช ผู้ซึ่งมีพฤติกรรมที่ไม่ดีงามปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหาภารตะอยู่หลายตอน การกระทำอันชั่วร้ายของพญานาคคัมภีร์นาคที่สำคัญมีอยู่ ๒ เรื่องคือ

การขโมยกษัตริย์ของพราหมณ์อูตตังกะ

มหาภารตะ อาทีบรพ^๒ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ว่า เมื่อพราหมณ์อูตตังกะศึกษาพระเวทจบแล้วก็ต้องการจะกลับบ้าน แต่เขาต้องการที่จะตอบแทนพระคุณครุฑครุฑของเขาจึงให้ภรรยาของตนเป็นผู้เลือกของตอบแทน ภรรยาของครุฑขอให้พราหมณ์อูตตังกะไปนำกษัตริย์ของพระราชินีภริยาเปาณะมามอบให้เธอ เพื่อเธอจะได้ใส่ไปในงาน

^๑ Mbh. R. I. 18. p. 65.

^๒ Mbh. R. I. 3. pp. 42 - 48.

ฉลองพีธีทางศาสนา พรหมณ์อุตตังกะก็ได้เดินทางไปชอกุณฑลเพชรจากพระราชนิ ซึ่งพระราชนิก็ทรงยินดีประทานให้พร้อมกับเตือนว่าให้ระวังพญานาคคัมภีระจะมาขโมยไป เพราะพญานาคคนนี้อายากได้กุณฑลเพชรนี้มาก พรหมณ์อุตตังกะเมื่อได้รับกุณฑลเพชรตามความต้องการแล้วก็เดินทางกลับเพื่อจะนำกุณฑลเพชรนั้นไปมอบให้กับภรรยาของครุของเขา ในระหว่างการเดินทางเขาได้แวะอาบน้ำและวางกุณฑลเพชรไว้บนพื้นดิน ปรากฏว่าพญานาคคัมภีระขโมยกุณฑลเพชรนั้นไปได้ พรหมณ์อุตตังกะพยายามติดตามพญานาคคัมภีระเพื่อจะนำกุณฑลเพชรนั้นกลับคืนมา เขาพยายามขุดดินด้วยไม้เท้าเพื่อจะไปให้ถึงนาคโลก แต่ก็ไม่สามารถจะทำได้ แม้กระนั้นเขาก็ยังไม่ละความพยายาม ในที่สุดพระอินทร์ได้มาช่วยเหลือโดยเนรมิตสายฟ้าให้เข้าไปสิงสถิตในไม้เท้า พรหมณ์อุตตังกะจึงสามารถขุดดินลงไปถึงเมืองนาคได้ ณ ที่นั้นเขาได้เห็นปราสาทราชวังเป็นร้อย ๆ หลัง ล้วนแต่ประดับประดาด้วยเพชรนิลจินดาอันงดงาม ด้วยความช่วยเหลือของพระอัคนีซึ่งบันดาลให้โลกของนาคเต็มไปด้วยกลุ่มควันและไฟอันร้อนแรง ทำให้ตักษณนาคราชตกใจกลัว รีบนำกุณฑลเพชรมาคืนให้ พรหมณ์อุตตังกะจึงได้นำกุณฑลเพชรนั้นมามอบให้แก่ภรรยาของครุของเขา และเขาก็ได้สวมทนงานฉลองพีธีทางศาสนา ส่วนพรหมณ์อุตตังกะก็ได้เดินทางไปเฝ้าพระเจ้าชนเมชย์เพื่อทูลให้พระองค์กำจัดพญานาคคัมภีระด้วยความโกรธแค้นที่พญานาคกระทำต่อตน

เรื่องของพรหมณ์อุตตังกะเยี่ยมนาคโลกนี้ได้มีกล่าวถึงอีกครั้งหนึ่งในคัมภีร์มหาภารตะ อาศวเมธิกบรพ^๑ แต่มีรายละเอียดแตกต่างกันออกไปหลายประการ เช่นในตอนแรกกล่าวว่าอุตตังกะเป็นฤๅษี และผู้ที่ลักกุณฑลเพชรนั้นเป็นนาคซึ่งเป็นเชื้อสายของโอรารัต และนาคนั้นจะฉกฉวยเอากุณฑลเพชรนั้นไปได้ทันทีที่มันสัมผัสพื้นดิน ในตอนนี้ได้บรรยายถึงเมืองนาคที่ฤๅษีอุตตังกะไปพบเห็นว่าเมืองนาคนั้นมีอาณาเขตถึง ๑๐๐๐ โยชน์ ประดับประดาด้วยอัญมณีและมุกคานานาชนิด มีหมอน้ำอันสวยงามมากมาย และมีบ่อน้ำบันไดแก้วผลึก น้ำในแม่น้ำทั้งหลายใสบริสุทธิ์ ต้นไม้นานาพันธุ์เต็มไปด้วยหมื่นก

^๑Mbh. R. XIV. 53 - 58. pp. 105 - 118.

นานาชนิด ประคุมเมืองนั้นกว้าง ๕ โยชน์และสูงถึง ๑๐๐ โยชน์ นอกจากนั้นยังกล่าว
 ว่ายว่าหัวหน้านาคทั้งหลายคือพญาวาสูกิ และนาคทั้งหลายเหล่านั้นถูกพรมาณด้วยความร้อน
 แรงของไฟที่พระอัคนีมันดาลให้เกิดขึ้นเพื่อช่วยอุทิศตั้งกะ

เนื้อหาในตอนนี้ให้ความรู้ในเรื่องเมืองของนาคว่าอยู่ใต้พื้นดิน และมีความ
 สบายสงบงามอุดมสมบูรณ์ หัวหน้าของนาคทั้งหลายนั้นได้แก่วาสูกิ และนาคทั้งหลายจะฉก
 ฉวยสมบัตินั้นทันทีที่เครื่องประดับนั้นสัมผัสกับพื้นดิน นอกจากนั้นเหตุการณ์ในตอนนี้ยังแสดง
 ให้เห็นถึงความมีนิสัยชั่วร้ายของนาคราช ถึงแม้ว่าจะมีทรัพย์สินสมบัติมากมายก็ยังปรารถนา
 ทรัพย์สินของผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของเจ้าของทรัพย์สินนั้น ตัวแทนความชั่ว
 ร้ายของเหล่าพญานาคได้แก่ตักษกะ ฉะนั้นถ้าหากว่าจะกล่าวเปรียบเทียบถึงความเก่งกล้า
 สามารถหรือความโหดร้ายก็มักจะอ้างถึงตักษกะเสมอ ดังเช่นในมหาภารตะ ภิษมบรรพ^๑
 ก็ได้กล่าวเปรียบเทียบภิษมะผู้เก่งกล้าในสงครามกับตักษกะผู้ล่าพองด้วยพิษร้าย ความชั
 ร้ายของตักษกะเป็นสาเหตุหนึ่งที่นำความพินาศมาสู่เหล่านาค เหตุการณ์ที่พญาตักษกนาคราช
 ได้กระทำก็คือ

การปลงพระชนม์พระเจ้าปรีกษิต

เรื่องนี้มีในมหาภารตะ อาทิบรพ^๒ ว่าพระเจ้าปรีกษิตได้เสด็จออกไปล่าสัตว์
 ในป่านอกเมือง พระองค์ได้ยิงชนูถูกวางตัวหนึ่งได้รับบาดเจ็บและหนีรอดไปได้ จึงได้
 ออกติดตามกวางนั้น ระหว่างทางได้พบฤๅษีคนหนึ่งแบ่ทัพพรตอยู่ จึงเข้าไปถามถึงกวางที่
 ได้รับบาดเจ็บว่าผ่านมาทางนี้บ้างหรือไม่ ฤๅษีก็นิ่งเฉยทำให้พระเจ้าปรีกษิตไม่พอ
 พระทัยอย่างยิ่งจึงเอาซากงูไปวางที่ไหลพระฤๅษี แต่ฤๅษีก็ได้แสดงปฏิกิริยาโต้ตอบแต่ประการ
 ใด เมื่อบุตรชายของฤๅษีคนหนึ่ง ชื่อว่าสดงคินทราบเรื่องนี้ เขาก็โกรธพระเจ้าปรีกษิตว่ากระทำ

^๑ Mbh. R. VI. 107. 287.

^๒ Mbh. R. I. 40 - 43. pp. 98 - 105.

--การคูหมื่น เขี้ยยคหยามบิคาของคน จึงสาปแข่งให้พระเจ้าปรีกษิตต้องตายด้วยพิษร้ายของ
 ตักษณนาคราชภายในเจ็ดวัน ศตุงคนได้เล่าความที่ตนได้สาปแข่งพระเจ้าปรีกษิตให้ฤๅษี
 บิคาหัง พระฤๅษีได้ตำหนิลูกชายที่มีอารมณ์วู่วาม แต่ก็ไม่สามารถจะแก้ไขอะไรได้ ทั้งนี้
 เพราะคำพูดของพราหมณ์ยอมเป็นจริงเสมอ พระฤๅษีจึงส่งศิษย์ชื่อเคารมุขไปเตือนพระเจ้า
 ปรีกษิต ซึ่งพระองค์ก็ได้หาวิธีป้องกัน โดยมีผู้คอยระแวงระวังอย่างเคร่งครัด

ฝ่ายพระกัศยปพรหมฤๅษี เมื่อได้ทราบข่าวนี้ก็เดินทางไปเฝ้าพระเจ้าปรีกษิต
 ในวันที่เจ็ดเพื่อจะได้รักษาพระองค์ให้รอดชีวิตจากพิษของนาคราชผู้ร้าย อันจะทำให้ตน
 ได้รับความอับอายและความมั่งมี ขณะเดินทางก็ได้พบกับตักษณนาคราชที่แปลงกายมาในรูปของ
 พราหมณ์แก่ ตักษณะจึงถามฤๅษีกัศยปะว่าจะไปที่ใด ฤๅษีกัศยปะก็ตอบว่าตนจะไปช่วยรักษา
 พระเจ้าปรีกษิต ในวันนี้เพราะตักษณนาคราชผู้มีพิษร้ายแรงดังพระอักษิจะมาทำลายชีวิต
 ของพระองค์ ตักษณะจึงบอกกับพระฤๅษีว่าคนคือตักษณนาคราชและพระเจ้าปรีกษิตจะต้อง
 ถูกพิษร้ายของตนเผาผลาญจนสิ้นชีวิต ใครก็ตามที่ถูกพิษร้ายของตนแล้วจะไม่สามารถรอด
 ชีวิตไปได้เลย ขอให้พระฤๅษีจงกลับไปเสียเถิด แต่พระกัศยปฤๅษีก็ยังยืนยันว่าตนมีความ
 สามารถที่จะรักษาพระเจ้าปรีกษิตให้ปลอดภัยจากพิษร้ายของพญานาคได้

ตักษณนาคราชเห็นพระฤๅษียังคงยืนยันเช่นนั้นก็ทำทนายพระฤๅษีทำตนโหดที่ตน
 พนพิษร้ายใส่จนกลายเป็นเถาถ่าน ให้กลับสู่สภาพเดิม ซึ่งพระฤๅษีกัศยปะก็สามารถทำได้
 ตักษณะจึงเชื่อว่าฤๅษีกัศยปะสามารถรักษาผู้ถูกพิษร้ายของตนได้จริง เขาได้ขอร้องให้
 พระฤๅษีกลับไปเสียโดยมอบทรัพย์สินอันมีค่าให้เป็นสิ่งตอบแทน พระกัศยปฤๅษีเล็งเห็น
 คุ้มอำนาจว่าพระชนม์ของพระเจ้าปรีกษิตจะต้องสิ้นสุดลงอย่างแน่นอน จึงยอมรับ
 สมบัติอันมีค่าจากตักษณะแล้วก็หลีกทางไป ส่วนตักษณะก็เดินทางไปยังหัสตินาปุระ เมื่อ

พระกัศยปพรหมฤๅษี ได้รับพรจากพระพรหมให้สามารถรักษาผู้ที่ได้รับอันตราย
 จากพิษงูได้ในคราวที่นางกัทริได้สาปแข่งลูกของนางให้ตายในกองไฟ

ได้ทราบว่าพระเจ้าปรีกษิตได้เตรียมการป้องกันพระองค์ไว้อย่างแข็งแรงก็ทำอุบายให้หน้าศ
บริวารของตนแปลงร่างเป็นนักบวชเข้าไปถวายผลไม้ น้ำ และหญ้ากุดสะแด่พระเจ้าปรีกษิต
ซึ่งพระองค์ก็ทรงรับไว้ด้วยความพอพระทัยและพระองค์ได้เสวยผลไม้ นั้น ปรากฏว่ามี
หนอนตัวเล็ก ๆ นิวลีทองแดง นัยน์ตาสีดำซ่อนตัวอยู่ พระเจ้าปรีกษิตได้หยิบหนอนตัวนี้ขึ้น
มาและตรัสกับเหล่าเสนาบดีว่า "คงอาทิตย์กำลังจะตก ขณะนี้ไม่มีสิ่งใดที่ทำให้เราเกรง
กลัวพิษร้ายของพญานาคอีกแล้ว ขอให้หนอนนี้จงเป็นทักษกะแล้วักัดเรา จะได้เป็นไปตาม
คำสาปของพระมุนีแล้วเราก็จะได้พ้นจากคำสาปนั้น"^๑

เมื่อตรัสแล้วพระเจ้าปรีกษิตก็จับหนอนนั้นให้เกาะที่พระศอกของพระองค์
ทันใดนั้นทักษกษนาคราช ก็กัดพระเจ้าปรีกษิตสิ้นพระชนม์ในทันที

จากเหตุการณ์ในตอนนี้แสดงให้เห็นถึงฤทธิ์ของพญานาคว่ามีพิษร้ายแรงสามารถ
เผาผลาญทุกสิ่งให้เป็นเถ้าถ่านได้ และสามารถทำลายชีวิตมนุษย์ได้ในทันที อีกประการ
หนึ่งจะเห็นว่าเนื้อเรื่องนี้ได้แสดงถึงอำนาจของนักบวชอันได้แก่ฤษีว่ามีคำพูดที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่
สมควรที่จะกล่าวหรือกระทำการอันถูกเหยียดหยาม ในที่นี้ทักษกษนาคราชถูกใช้เป็น
เครื่องมือแสดงให้เห็นถึงอำนาจของฤษีหรือนักบวช ซึ่งคงจะได้แก่พวกพราหมณ์นั่นเอง

ผลจากการกระทำของนาคราชทักษกษนี้เอง ยังความพินาศอันใหญ่หลวงให้
เกิดแก่คนทั้งหลาย เพราะเมื่อพระเจ้าชนเมชัยทรงทราบว่าพระเจ้าปรีกษิตพระชนกของ
พระองค์สิ้นพระชนม์ด้วยพิษร้ายของทักษกษนาคราช พระองค์ก็ตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะแก้แค้น
นาคราชและบริวารทั้งหลายด้วยการจัดพิธีผลาญญู ประกอบกับพราหมณ์อุคตังกะ^๒ ผู้ซึ่ง
ต้องการจะแก้แค้นทักษกษนาคราชเช่นเดียวกันทูลสนับสนุนพระเจ้าชนเมชัยจึงได้ทรงให้
ตระเตรียมพิธีผลาญญู ซึ่งทั้งนี้ก็ไปตามคำสาปแห่งของนางกัทรุ^๓ ที่ได้สาปแช่งลูก
ของนางผู้ไม่ยอมทำตามคำสั่ง

^๑ Mbh. R. I. 43. p. 105.

^๒ คุในวิทยานิพนธ์ หน้า ๕๘.

^๓ Mbh. R. I. 20. p. 69.

वासुकिनाराช

ในบรรดานาคสำคัญที่ปรากฏในมหากาพย์และคัมภีร์ปุราณะทั้งหลาย วาสุกินาราชมักจะถูกล่าวถึงบ่อย ๆ นับเป็นที่สองรองจากเศษนาราช^๑ เนื่องจากเศษนาราชได้รับมอบหมายหน้าที่จากพระพรหมให้เป็นผู้รองรับแผ่นดิน^๒ เสียแล้ว วาสุกินจึงรับหน้าที่เป็นหัวหน้าบรรดานาคทั้งหลาย และปกครองเมืองนาคชื่อว่าโกกวตี^๓ ซึ่งอยู่ในทิพย์ภพาคาล ในรามายณะกัษกินชากาณฑ์ ได้กล่าวถึงเมืองโกกวตีว่าเป็นที่อยู่อาศัยของเหล่านาค และมีวาสุกินเป็นหัวหน้าปกครอง ผนวรวาสุกินาราชได้รับเลือกให้เป็นราชาแห่งนาคทั้งปวง โดยเทพทั้งหลายได้ประชุมกระทำพิธีราชาภิเษกให้ที่เทวาลัยนาคชั้นวัน^๔

ในขณะที่ผนววานาคเศษนะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระวิษณุ วาสุกินีก็มีความสัมพันธ์กับพระศิวะเช่นเดียวกันคือได้เป็นสังวาลประดับพระศิวะ^๕ นอกจากนั้นวาสุกินาราชยังมีบทบาทช่วยเทวดาในการกวนน้ำทิพย์ คือทำหน้าที่เป็นเชือกพันภูเขามันทรบันเกษียรสมุทร^๖ และเมื่อมันไปนานเข้าผนววานาควาสุกินถูกเสียดสีกับภูเขามันทรไม่ไหวจึงพันพิษออกมาเป็นควันร้อนลมหทำให้พวกอสูรอ่อนแรงไปตามกัน แต่ในที่สุดพิษก็กวนน้ำทิพย์นั้นก็สำเร็จ และวาสุกินาราชยังมีความสามารถในการสงครามอีกด้วย เพราะได้ช่วยอรชุน

^๑Mbh. R. I. 35. p. 92.

^๒Mbh. R. I. 36. p. 94.

^๓Mbh. R. IV. 109. p. 227.

^๔Hari Prasad Shastri, trans. The Ramayana of Valmiki,

II : 278.

^๕Mbh. R. VII. 37. 118.

^๖The Siva Purāna, trans., A Board of Scholars,

^๗Mbh. R. I. 18. pp. 64 - 65.

ทำการรบกับพระภรรยา^๑ นอกจากนั้นพญาวาสูกินาคราชยังมีบทบาทในการช่วยชีวิตของ
 ภิรมเสนะผู้เป็นโอรสองค์ที่สองของกษัตริย์ปาลมพ และเป็นที่ชายของอรชุน ในมหากาณะ
 อาทิมรรพ^๒ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ก่อนนี้ว่า ภิรมเสนะ เป็นผู้ที่มีพลังวังชา เมื่ออยู่ในวัย
 เด็กเขามักจะไต่ซี่ยชนะบรรดาเด็ก ๆ ญาติพี่น้องในการ เล่นต่าง ๆ อยู่เสมอ ทำให้
 ทูรโยชนโอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าชฤทธราชภูริคิจะกำจัดภิรมเสนะเสียทั้งนี้เพราะเห็น
 ว่าถ้าภิรมเสนะมีชีวิตอยู่ต่อไปก็จะเป็นกำลังสำคัญของพวกกษัตริย์ปาลมพ ทูรโยชนจึงคิด
 อุบายที่จะจับภิรมเสนะลงในแม่น้ำคงคา วันหนึ่งเมื่อได้โอกาสทูรโยชนจึงชวนภิรมเสนะไป
 เล่นน้ำในแม่น้ำคงคาและลอบวางยาพิษเขา แล้วก็มัดเขาควยโซ่ตรวนอย่างแน่นหนาโยน
 ลงไปในแม่น้ำคงคา ร่างของเขาก็จมลงไปจนถึงนาคพิภพ บรรดานาคทั้งหลายเมื่อเห็น
 ร่างของภิรมเสนะก็พากันรุมกัดเขา พิษของนาคเหล่านั้นทำให้พิษในตัวของเขาจางไป
 ภิรมเสนะรู้สึกตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่งและเขาได้คืนนาคเหล่านั้นตายไปมากมาย นาคที่รอดชีวิตมา
 ได้ก็นำความไปแจ้งแก่พญาวาสูกินาคราช วาสูกินาคราชพร้อมด้วยนาคอารยกะ^๓ ก็พากัน
 ไปพบกับภิรมเสนะ อารยกะจำได้ว่าภิรมเสนะนั้นเป็นหลานของตน เมื่อวาสูกิได้ทราบเช่น
 นั้นก็ยินดีและได้มอบน้ำทิพย์ (รสกุนทะ) ให้ดื่ม ทำให้ภิรมเสนะมีพลังมหาศาลแล้วก็ส่งเขา
 กลับคืนไปยังแม่น้ำคงคาตามเดิม เมื่อภิรมเสนะกลับไปยังบ้านของเขานางกุนตีผู้เป็น
 มารดาและบรรดาญาติพี่น้องพากันต้อนรับด้วยความยินดี

บทบาทที่สำคัญของวาสูกินาคราชในฐานะที่เป็นหัวหน้าปกครองเหล่านาค คือ
 การหาวิธีที่จะช่วยชีวิตของตักษณนาคราชและบรรดานาคทั้งหลายให้รอดพ้นจากความตาย
 เนื่องในพิชัยลาภของพระเจ้าชนเมชัย ในมหากาณะ อาทิมรรพ^๔ ได้กล่าวถึงการ
 กระทำของวาสูกินาคราชในการหาทางช่วยเหลือนาคบริวารของตนว่า

^๑Mbh. R. VII. 19. 43 - 45.

^๒Mbh. R. I. 128 - 129. pp. 285 - 290.

^๓Mbh. R. I. 128. p. 287.

อารยกะ เป็นปู่ของบิดาของนางกุนตีผู้เป็นมารดาของภิรมเสนะ

^๔Mbh. R. I. 37 - 39. pp. 94 - 98.

ว่าสุภินาคราชได้ประชุมพวกนาคถึงพิธีผลาญงูของพระเจ้าชนเมชย์ อันเป็นผล
 จากคำสาปของนางกัทรุณีย์เป็นมารดานาคทั้งหลาย โดยให้พวกนาคช่วยกันหาวิธีการที่จะช่วย
 ให้ออกพ้นจากการเสียชีวิตในครั้งนี ปรากฏว่าพวกนาคได้พยายามเสนอแนะวิธีการต่าง ๆ
 นาคพวกหนึ่งแนะนำว่าเขาจะแปลงร่างเป็นพราหมณ์ไปทูลขอร้องพระเจ้าชนเมชย์ให้ทรงกด
 พิธีผลาญงู อีกพวกหนึ่งแนะนำว่าควรจะไปทูลแนะนำพระเจ้าชนเมชย์ว่าการทำพิธีผลาญงู
 นั้นเป็นการกระทำที่ชั่วร้าย อาจจะยังความพินาศมาสู่พระองค์ นาคพวกอื่น ๆ ได้แนะนำ
 ต่อไปอีกว่าขอให้ส่งนาคไปทำลายชีวิตหัวหน้าพราหมณ์ผู้ทำพิธี เพราะถ้าผู้ทำพิธีตายเสียพิธี
 ผลาญงูก็จะมิขึ้นไม่ได้ แต่คำแนะนำข้อนี้บรรดานาคผู้รักความสงบและมีความเมตตาได้พากัน
 คัดค้านเพราะการฆ่าพราหมณ์นั้นย่อมไม่สมควรอย่างยิ่ง นาคเหล่านี้ให้ความเห็นว่าถ้า
 เมื่อใดพระเจ้าชนเมชย์เริ่มพิธีผลาญงู พวกเขาจะแปลงตนเป็นเมฆฝนและบันดาลให้ฝนตก
 คับไฟเสีย และยังมิได้เสนอวิธีอื่น ๆ อีกเช่นให้ไปขโมยภาชนะที่ใส่ น้ำ โสม หรือไปทำให้อาหาร
 ที่เตรียมไว้สำหรับการทำพิธีสกปรก หรือประหารชีวิตพระเจ้าชนเมชย์เสีย เพื่อพิธี
 ผลาญงูจะได้ถูกระงับไป ปรากฏว่าบรรดานาคทั้งหลายเห็นด้วยกับการที่จะให้ปลงพระชนม์
 พระเจ้าชนเมชย์ แต่พญาวาสูภินาคราชไม่เห็นด้วยและเห็นว่าควรจะไปขอร้องพระ
 กัศยปฤณีผู้เป็นบิดาของนาคทั้งหลายให้ช่วยเหลือ ในที่สุดพญานาคเอลบัตระก็ประกาศว่า
 จะมีประโยชน์อะไรที่จะไปต่อต้านความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า เพราะพระพรหมได้
 ครุสไว้ว่าบรรดานาคที่ชั่วร้ายเท่านั้นที่จะถูกกำจัด และถึงซึ่งความพินาศในพิธีผลาญงู
 ส่วนบรรดานาคผู้ทรงความดีก็จักปลอดภัยโดยได้รับความช่วยเหลือจากอัสติเกะผู้เป็น
 โอรสของฤๅษีชรัคการ ซึ่งเกิดจากนางนาคชรัคการนงสาวของวาสูภินาคราช นาคทั้ง
 หลายเมื่อได้ฟังข่าวนี้จากเอลบัตระนาคราชก็ยินดียิ่ง และพญาวาสูภินาคราชก็ได้
 เลี้ยงคูนางนาคชรัคการนงสาวของตนเป็นอย่างดี พร้อมทั้งสั่งให้นาคบริวารคอยติดตาม
 ฤๅษีชรัคการไว้ด้วย

บทบาทของนาคในที่นี้ถูกใช้ เป็นเครื่องมือของบรรดาเหล่าเทพเจ้าและเทวดา
 ทั้งหมด เช่นเป็นเชือกให้เหล่าเทวดาใช้ถ่วงน้ำหนักพิภย์ เป็นสิ่งวางล่ ประคับพระศอพระศิวะ
 ช่วยอรุณท่าสงครามหรือแม่แก่พญาวาสูภินาคราชจะได้รับเลือกจากเหล่านาคให้เป็นหัวหน้าก็ยง

ต้องได้รับพิธีราชาภิเษกจากพวกเทวดา นาคไม่สามารถจะขัดความประสงค์ของพระเป็นเจ้าได้ เมื่อพระพรหมเห็นสมควรว่านาคผู้ชั่วร้ายจะต้องตายในพิชิตลาญญู นาคทั้งหลายก็จำต้องยอมให้ เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นแต่ก็หาวิธีแก้ไขโดยคำแนะนำของพระพรหมอีกนั่นเอง และเนื้อเรื่องตอนนี้แสดงให้เห็นว่า การฆ่าพรหมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง และมีบางตอนที่แสดงให้เห็นถึงที่อยู่ของนาคราชว่านาคพิภพนั้นอยู่ที่ใต้แม่น้ำคงคา และบรรดานาคทั้งหลายมีอิทธิฤทธิ์สามารถแปลงตนเป็นรูปต่าง ๆ ได้ และบันดาลให้เกิดเมฆฝนได้

ฤษีชรัตการและนางนาคสาว^๑

ฤษีชรัตการได้ประพฤติพรหมจรรย์และท่องเที่ยวไปยังที่ต่าง ๆ วันหนึ่งเขาได้พบวิญญูณบรรพบุรุษของเขาถูกทรมาน และสิ่งที่จะช่วยให้บรรดาวิญญูณเหล่านั้นหลุดพ้นจากกรรมนั้นได้ก็คือการที่ชรัตการฤษีจะต้องมีภริยาและมีทายาทสืบสกุล ซึ่งชรัตการฤษีก็ยินดีที่จะกระทำแต่มีข้อแม้ว่าหญิงสาวที่เขาจะแต่งงานด้วยนั้นจะต้องมีชื่อเดียวกับเขา และเขาไม่ต้องรับภาระเลี้ยงดูเธอ และจะจากเธอไปเมื่อใดก็ได้ ชรัตการฤษีได้เที่ยวแสวงหาภรรยาเป็นเวลานานแต่ไม่พบหญิงสาวที่เขาต้องการ ในที่สุดเขาได้เข้าไปในป่าชมพูประกาศแก่บรรดาสัตว์ทั้งหลายให้ช่วยแสวงหาหญิงสาวที่มีคุณสมบัติ และยินดีปฏิบัติตามข้อแม้ของเขามาเป็นภรรยา พวกนาคทั้งหลายที่คอยเฝ้าดูฤษีชรัตการอยู่ จึงนำความนี้ไปแจ้งแก่พญานาคवासูกิ พญานาคवासูกินาคราชจึงมอบนางนาคชรัตการน้องสาวของตนให้แต่งงานกับฤษีชรัตการ และยินยอมปฏิบัติตามข้อแม้ที่ฤษีกำหนด พร้อมทั้งจัดให้ทั้งสองพักอาศัยอยู่ ณ นาคพิภพ

นางนาคสาวชรัตการได้พยายามทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้สามีของนางพอใจ ทั้งนี้เพราะเธอได้บอกกับนางว่านางทำให้เธอไม่พอใจเมื่อใดเธอจะทิ้งนางไปทันที เย็นวันหนึ่งขณะที่ฤษีนอนหลับอยู่ นางนาคสาวรู้สึกว่ามันใจว่าสมควรจะปลุกเขาหรือไม่เนื่องจากใกล้เวลาสวดมนต์ตอนเย็นแล้ว ในที่สุดเธอก็ตัดสินใจปลุกทำให้

ฤๅษีชรัตการุไม่พอใจอย่างยิ่ง และตกลงใจจะทิ้งภรรยาผู้เฟื่องแต่งงานใหม่กับเขาไปทันที นางนาคชรัตการุเศร้าโศกมากเพราะเกรงว่าความหวังของพญาวาสูกินาคราชและบรรดานาคทั้งหลายจะต้องสูญเสียไป เนื่องจากว่าเขายังไม่มีบุตรชายที่จะมาช่วยให้ นาคทั้งหลายพ้นจากความพินาศเนื่องในพิษัฒลาญู แต่ชรัตการุฤๅษีก็ได้บอกกับเขาว่า เธอได้ตั้งครรภ์แล้ว และฤๅษีก็จากเธอไป และต่อมานางนาคชรัตการุได้คลอดบุตรออกมาคนหนึ่งชื่อว่า อาสตีเกะ

จากตัวอย่างที่บรรพบุรุษของฤๅษีชรัตการุได้รับการทรมานเนื่องจากไม่มีทายาทสืบสกุลนั้น ทำให้เห็นถึงคติของชาวอินเดียอย่างเด่นชัด ชาวอินเดียที่นับถือศาสนาพราหมณ์ถือว่าเป็นบาปอย่างยิ่งที่ไม่มีลูกชายสืบสกุล และถ้าตายไปก็จะได้ขึ้นสวรรค์ การมีลูกชายของชรัตการุฤๅษีนอกจากจะช่วยบรรพบุรุษของเขาหลุดพ้นจากการถูกทรมาน ยังมีผลส่งให้นาคทั้งหลายไม่ต้องถูกเผาในกองไฟในพิษัฒลาญูของพระเจ้าชนเมชัช จนหมดเผาพันธุ้ไปอีกด้วย

พิษัฒลาญู^๑

พระเจ้าชนเมชัชตกลงพระทัยที่จะจัดพิษัฒลาญูขึ้นเพื่อแก้แค้นพญานาคคัทภกะที่ปลงพระชนม์พระเจ้าปรีกษิตพระชนกของพระองค์ และเพื่อทำให้ฤๅษีอุตตังคะ^๒ และบริวารของพระองค์พอใจ ขณะที่เตรียมงานพิษัได้มีนางบอกเหตุว่าจะมีพรหมณ์คนหนึ่งมาขัดขวางไม่ให้พิษันี้ประสบความสำเร็จ พระเจ้าชนเมชัชจึงตรัสสั่งให้นายทวารรักษาการอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งรับสั่งห้ามคนแปลกหน้าเข้ามาในบริเวณพิษั เมื่อเริ่มพิษัฒลาญู นักบวชผู้ทำพิษัได้พร้อมันต์เรียกภู ทำให้ภูทั้งหลายตัวสิ้นร้วด้วยความหวาดกลัว พวกภูถูกบังคับด้วยเวทย์มนต์ให้มาจากทุกทิศทุกทางนับเป็นจำนวนล้าน ๆ ตัว บ้างก็มีสีขาว สีดำ สีน้ำเงิน ต่างก็เลื้อยตกลงไปในกองไฟสิ้นชีวิต ทั้งนี้เป็นผลจากการสาปแช่งของนางกัทภ

^๑Mbh. R. I. 51 - 56. pp. 117 - 124.

^๒ดูในวิทยานิพนธ์หน้า ๕๕.

ผู้เป็นมารดาของเหล่านาคทั้งหลาย

ฝ่ายคัทภกนาคราชเมื่อทราบว่าพระเจ้าชนเมชย์ ทรงจัดพิธีผลาญงู ก็หลบหนีไปอาศัยอยู่กับพระอินทร์ ซึ่งพระอินทร์ก็ได้ตรัสแก่เขาว่าไม่จำเป็นต้องหวาดกลัวภัยนี้ เพราะพระพรหมจะช่วยระงับพิษนี้ก่อนที่ภัยจะมาถึงเขา คัทภกนาคราชก็ยินดีและอาศัยอยู่ในวิมานของพระอินทร์ด้วยความสุข ส่วนพญานาคवासูกิเมื่อเห็นบรรดาภูตทั้งหลายสิ้นชีวิตลงไปเป็นจำนวนมากก็รู้สึกเศร้าสลด และหวาดวิตกจึงขอให้นางนาคชรัตการุญน้องสาวบอกให้อาสตีกะลูกชายของนางไปทำลายพิธีผลาญงูตั้งที่พระพรหมเคยตรัสไว้ นางนาคชรัตการุญจึงเล่าเหตุการณ์ที่นางต้องแต่งงานกับฤๅษีชรัตการุญให้กับอัสตีกะฟังพร้อมทั้งขอร้องให้เขาไปช่วยทำลายพิธีผลาญงูเพื่อช่วยบรรดาภูตต่าง ๆ ให้รอดพ้นจากความตาย อัสตีกะได้รับตรงไปยังสถานที่ที่พระเจ้าชนเมชย์ประกอบพิธีผลาญงูขึ้น พวกทวารบาลได้กีดกันเขาไม่ให้เข้าไปในบริเวณพิธี เขาจึงสรรเสริญพราหมณ์ผู้ทำพิธีพระอัคนี และพระเจ้าชนเมชย์ด้วยเสียงอันกึกก้อง ทำให้พระเจ้าชนเมชย์พอพระทัยอย่างยิ่ง ทรงปรารภนาที่จะตอบแทนรางวัลให้แก่เขา แต่พราหมณ์ผู้ทำพิธีทุลหัตถานไว้ โดยขอให้คัทภกนาคราชเข้ามาสู่อ่างไฟเสียก่อน และได้ทูลให้พระองค์ทราบว่า บัดนี้พญานาคคัทภกะได้หลบหนีไปอาศัยอยู่กับพระอินทร์ผู้ซึ่งสัญญาว่าจะคุ้มครองเขา พระเจ้าชนเมชย์เมื่อทรงทราบดังนั้นก็พิโรธอย่างยิ่งถึงกับรับสั่งให้พราหมณ์ผู้ทำพิธีบังคับให้พระอินทร์ตกลงสู่อ่างไฟฆ่าขี้ด้วย โทศฤ หรือพราหมณ์ผู้ทำพิธีพยายามร่ายมนต์และใช้อำนาจที่ตนมีอยู่ทำให้พระอินทร์ต้องเสด็จมาที่บริเวณพิธีด้วยพระองค์เอง คัทภกนาคราชได้ซ่อนตัวอยู่ในภูเขาของพระองค์ พระอินทร์ได้ทอดพระเนตรดูอ่างไฟพิชิตนั้นด้วยความประหลาดประหลาด และได้ตัดสินพระทัยปล่อยให้คัทภกะผจญกรรมตามลำพังตามชะตากรรม คัทภกนาคราชลอยคว้างตกลงมาในบริเวณพิธีด้วยอำนาจมนตร์ และถูกจุดคั้งเข้าไปใกล้อ่างไฟพิชิต

พระเจ้าชนเมชัยเห็นดังนั้นก็พอพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ทรงคิดว่าพิธีผลาญงูของพระองค์ประสบผลสำเร็จแล้ว จึงประทานพรให้แก่อัสติกะให้ขอสิ่งใดได้ตามความปรารถนา อัสติกะก็ทูลขอให้ระงับพิธีผลาญงูนี้โดยทันที ในที่สุดพระเจ้าชนเมชัยก็ทรงระงับพิธีผลาญงูตามที่อัสติกะทูลขอ ทำให้ตักษณการาชผู้ซึ่งจวนเจียนจะตกลงไปในกองไฟพิธีรอกพ้นจากความตายในพิธีผลาญงูครั้งนั้นมาได้

ในมหาภารตะ อาทิบรพ^๑ ได้กล่าวถึงรายชื่อของบรรดานาคทั้งหลายมากมายที่เป็นเชื้อสายของบรรดานาค ๆ ของนางกัทรูที่สิ้นชีวิตในกองเพลิงในพิธีผลาญงูครั้งนี้ มีเหล่า นาคที่เป็นเชื้อสายของพญานาควาสูกิ ตักษณะ ไอราวตี เการพย์ ชฤตราษฎร์ เป็นต้น

พิธีผลาญงูของพระเจ้าชนเมชัยนั้นทำให้ได้ทราบถึงรายชื่อของนาคทั้งหลายมากมายที่สืบเชื้อสายจากบรรดานาคลูกชายของนางกัทรู และรูปร่างสัณฐานของนาคมีแตกต่างกัน บางก็มีสีขาวย สีน้ำเงิน สีดำ สีแดง ขนาดเล็กใหญ่แตกต่างกันมากมาย ถึงแม้ว่านาคจะมีอิทธิฤทธิ์เพียงใด แต่ก็ยังพ่ายแพ้แก่นครของพราหมณ์ผู้ซึ่งสามารถบังคับแม้แต่เทพเจ้า คือพระอินทร์ให้มายังพิธีได้

เรื่องราวของนาคในคัมภีร์มหาภารตะที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั้นยังมีอีกหลายเรื่องดังเช่นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระอรชุน

อรชุนและนางนาคสาวอสูรี

มหาภารตะ อาทิบรพ^๒ ได้เล่าเรื่องของอรชุนกษัตริย์แห่งปาณฑพ และนางนาคสาวอสูรีเอาไว้ว่า กษัตริย์อรชุนพร้อมด้วยบรรดาพราหมณ์ผู้เชื่อวสาณูพระเวททั้งหลายได้พากันไปยังคงคาทวารเพื่อสร้างนาล้างบาป ในขณะที่พระองค์ลงไปยังแม่น้ำคงคา

^๑Mbh. R. I. 57. p. 125.

^๒Mbh. R. I. 216. pp. 446 - 448.

เพื่อทำพิธีล้างบาปนั้น นางนาคอุลูปี ผู้เป็นซิกาของเงารพนาครราช ได้เห็นพระองค์ที่มีความพอใจและจุดพระองค์ลงไปยังนาคพิภพ อันมีนาครราชเงารพปกครองอยู่ นางนาคสาวได้รำพันขอความรักจากพระอรชุน ในที่สุดพระองค์ก็ได้หักแรมกับนางในนาคพิภพนั้น และก่อนจะจากกันนางนาคอุลูปีได้ให้พรแก่อรชุนว่า สัตว์น้ำทั้งหมดจะตกอยู่ในอำนาจของพระองค์ และไม่สามารถจะทำอันตรายพระองค์ได้

เรื่องของนาคสาวอุลูปีนี้มีกล่าวถึงอีกครั้งหนึ่งในอาศวเมธิกบรพ^๑ ว่านางนาคอุลูปีได้บอกให้ภรรยาพระโอรสของอรชุนทำสงครามกับบิดาของเธอเพื่อแสดงฝีมือ และเมื่อเขายิงอรชุนด้วยลูกศร ลมลงนางก็ให้แก้วมณีวิเศษแก่เขาเพื่อใช้ขบชีวิตพระอรชุนให้ฟื้นคืนมาดังเดิม

อรชุนและอัสวเมธนาครราช

เรื่องราวของอรชุนที่เกี่ยวข้องกับนาครราชยังมีกล่าวไว้ในคัมภีร์มหาภารตะอาทิบรพ^๒ ต่อไปอีกว่า พระอัคนีได้ทรงขอร้องให้พระกฤษณะและอรชุนช่วยพระองค์เผาผลาญป่าชาณฑะ ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงพยายามหลายครั้งแล้วแต่ไม่สำเร็จ เพราะพระอินทร์ทรงช่วยป้องกันป่าชาณฑะไว้ได้ทุกครั้ง ทั้งนี้เพราะป่านี้เป็นที่อาศัยของตักษกนาคราชสหายของพระองค์ เมื่อพระกฤษณะและอรชุนรับจะช่วยเหลือแล้วพระอัคนีก็เผาผลาญป่าชาณฑะอีกครั้งหนึ่ง พระอินทร์ทรงทราบข่าวนี้ก็บันดาลให้ฝนตกลงมาเพื่อ

^๑ Mbh. R. XII. 79 - 81. pp. 150 - 157.

^๒ Mbh. R. I. 225. pp. 463 - 464.

I. 226. p. 468.

I. 228. pp. 470 - 472.

จะช่วยดับไฟ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ สัตว์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในป่าชาวพระนั้นไม่สามารถจะรอดชีวิตออกมาได้เลย เนื่องจากถูกพระภุมมะและอรชุนช่วยสะกิดกันไว้ ปรากฏว่าคักชนาคราษมิได้รับอันตรายจากการเผาผลาญป่าชาวพระของพระอัคนีในครั้งนี้ เนื่องจากในตอนนั้น เขาไปอยู่ที่ทุ่งกุรุเกษตร คงอยู่แต่อัสวเสนะลูกชายของเขา ซึ่งพยายามจะหนีฝ่าเปลวเพลิงออกจากป่าชาวพระ แต่ก็ถูกอรชุนขัดขวางไว้ นาคมารดาของอัสวเสนะพยายามจะช่วยเหลือบุตรชายของเธอ แต่อรชุนก็สังหารชีวิตเธอเสียก่อนที่เธอจะช่วยลูกชายเธอไว้ได้ แต่ในที่สุดพระอินทร์ก็ทรงช่วยเหลือให้อัสวเสนะรอดพ้นจากการถูกเผาผลาญที่ป่าชาวพระได้ ทำให้อรชุนโกรธแค้นเป็นอย่างมาก

ต่อมาเมื่ออรชุนรบกับพระภรรยาที่ทุ่งกุรุเกษตร ซึ่งมีเล่าไว้ในคัมภีร์มหาภารตะ วรรคบรรพ^๑ ว่านาคอัสวเสนะได้ถูกพญาบาทอรชุนจึงคิดจะช่วยพระภรรยาสังหารอรชุนโดยเนรมิตตนเองเป็นลูกศร เมื่อพระภรรยายิงศรนาศไปปรากฏว่าพระภุมมะ^๒ ได้ขับรถศึกหลบไปได้ ลูกศรจึงถูกแถมงกฏพระอรชุนแตกกระจายไป พระภรรยาเมื่อทราบว่าอัสวเสนานาคราชแปลงตนเป็นลูกศรมาช่วยเหลือตน ด้วยวิสัยของนักรบก็ไม่ยอมใช้ศรนั้นอีก นาคราชอัสวเสนะผู้มีความโกรธแค้นได้พยายามจะสังหารชีวิตพระอรชุนด้วยตนเอง พระอรชุนจึงได้สังหารนาคอัสวเสนะด้วยศรของพระองค์

เรื่องเกี่ยวกับศรนาศนี้มีปรากฏในรามายณะ^๓ อยู่หลายตอน เช่นในยุทธภานฑ์บทที่ ๔๕ ได้กล่าวถึงอินทรชิตได้แฉลงศรนาศบาทว่าร้ายพระรามและพระลักษมณ์ แต่อำนาจของนาคนั้นยอมแพครุฑ จึงปรากฏในยุทธภานฑ์บทที่ ๕๐ ว่าเมื่อพญาครุฑปรากฏกายมาช่วยเหลือพระรามและพระลักษมณ์ บรรดานาคทั้งหลายที่รักพระองค์กษัตริย์ทั้งสองในรูปของศรก็หนีไปอย่างรวดเร็ว และพญาครุฑได้ทูลพระรามว่า ศรนาศบาทเหล่านี้คือบรรดานาคที่เป็นเชื้อสายของนางกัทธู เป็นผู้ที่มีเชื้ออันแหลมคมและมีพิษร้ายแรง ใน

^๑ Mbh. R. VII. 90. 269 - 273.

^๒ พระภุมมะเป็นสารถีให้กับพระอรชุนในการทำสงครามกับพวกเการพ

^๓ Hari Prasad Shastri, trans., The Ramayana of Valmiki,

รามายณะ ยุทธกานท์ บทที่ ๑๐๓^๑ ก็ได้บรรยายถึงการรบระหว่างท้าวราพณ์กับพระรามว่า ท้าวราพณ์แดงศรนาศ ส่วนพระรามแดงศรครุฑต่อสู้กัน ซึ่งแน่นอนว่าศรนาศย่อมแพ้ศรครุฑ

สรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องของนาคในตอนนี้จะเห็นได้ว่า ที่อยู่ของนาคบางคนอยู่ที่แม่น้ำคงคาเช่น เกวราพนาคราช นาคบางคนมีที่อยู่หลายแห่งเช่น ตักกนาคราช มีที่อยู่ที่ป่าชามทวะและทุ่งกุรุเกษตร นอกจากนี้ยังพบว่านาคผู้มีอิทธิฤทธิ์ในการพันไฟอันร้ายแรงกลับกลายเป็นผู้กลัวไฟคังเช่นนาคอัสวเสนะ ผู้พยายามฝ่าเปลวเพลิงหนีออกจากป่าชามทวะ นาคสามารถแปลงตนเป็นรูปร่างต่าง ๆ ได้ ในที่นี้จะเห็นว่านาคแปลงรูปเป็นลูกศร ถึงแม้ว่านาคจะมีพิษอันร้ายแรงแต่ก็แพ้ฤทธิ์ของครุฑ นาคแต่งงานกับมนุษย์ได้ และมีสมบัติอันล้ำค่าคังเช่นนางนาคอูลูปี มีแก้วมณีวิเศษชุบชีวิตของพระอรชุน

พระนลและกรรโกฏกนาคราช

มหาภารตะ วนบรพ^๒ ได้กล่าวถึงความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างนาคกับมนุษย์ คือพระนลกับกรรโกฏกนาคราช มีเรื่องเล่าว่าหลังจากที่พระนลได้ถูกวิญญานอันชั่วร้ายเข้าครอบงำและไต่จากนางทมยันตีมา พระองค์ได้เดินทางมาถึงป่าทิมแห่งหนึ่งปรากฏว่าป่านั้นกำลังถูกพระเพลิงเผาผลาญ พญานาคกรรโกฏกขอให้พระนลช่วยเหลือตนให้พ้นจากเปลวไฟ เนื่องจากตนไม่สามารถเคลื่อนไหวได้เพราะถูกฤษีนารทสาปไว้ พระนลก็ช่วยให้พญานาคพ้นจากการถูกไฟเผาผลาญ โดยกรรโกฏกนำธนูไว้ได้เนรมิตตนเองให้เล็กเท่าหัวแม่มือเพื่อพระนลจะไต่เอาออกไปจากที่นั่นได้โดยง่าย นาคราชกรรโกฏกได้ตอบแทนความดีของพระนลโดยช่วยแปลงร่างพระนล และเปลี่ยนนามให้ใหม่ว่า พาหุกะพร้อมทั้งแนะนำให้พระนลไปพำที่ที่เป็นสารถีให้แก่พระเจ้าฤคบุตรณ เพื่อหาโอกาสทูลขอให้พระองค์สอนวิธีการเล่นสะกาให้ และหลังจากนั้นพระนลก็จะทรงได้พบกับนางทมยันตี

^๑Hari Prasad Shastri, trans. The Ramayana of Valmiki,

VI : 298 - 299.

^๒Mbh. R. II. 66. 144 - 146.

พระชายา พร้อมทั้งจะได้โอรสและราชสมบัติคืนมาดังเดิม นาคกรรโกฏกะได้ทูลพระนล
 ท้อไปอีกว่าถ้าเมื่อใดพระนลต้องการจะคืนร่างดังเดิมขอให้รำลึกถึงตน และสวมเสื้อคลุม
 ที่ตนมอบให้ นี้ แล้วพญานาคก็จากไป

ลักษณะของนาคในตอนนี้แสดงให้เห็นว่านาคกลัวไฟ และเป็นผู้ที่คิดถึงบุญคุณของ
 ผู้ที่ช่วยเหลือตนและตอบแทนบุญคุณผู้ที่ทำดีต่อตน แต่การตอบแทนของนาคกรรโกฏกะนั้นมีใช้
 วยการให้สมบัติ แต่เป็นการแนะนำวิธีการที่จะทำให้พระนลได้สมบัติคืนมา นอกจากนั้นนาค
 ยังสามารถแปลงรูปได้ แปลงขนาดได้ และที่อยู่ของนาคกรรโกฏกะก็อยู่ในป่าเช่นเดียวกับ
 อัสวเสนนาคราช

นาคปัทมนาถะผู้ทรงความดี

มหาภารตะ ศานติบรพ^๑ ได้กล่าวถึงพราหมณ์คนหนึ่งชื่อ ชรรมารณยะ อาศัย
 อยู่ในเมืองมหาปัทมะ บนฝั่งขวาของแม่น้ำคงคา เขาต้องการที่จะบรรลุถึงธรรมะอันสูง
 สุด เมื่อได้รับคำบอกเล่าจากสหายพราหมณ์ว่า นาคปัทมนาถะ ซึ่งอาศัยอยู่ในป่าในมิช
 บนฝั่งแม่น้ำโคมตี เป็นผู้ที่ประพฤตินอนอยู่ในธรรมะ เกรงครัดในศาสนา เป็นผู้ที่โอบอ้อม
 อารี ชื่อสัตย์ ไม่อิจฉารินยา มีมารยาทเป็นเลิศ พราหมณ์ชรรมารณยะจึงเดินทางไปหา
 พญานาคเพื่อขอคำแนะนำ แต่ปรากฏว่าในเวลานั้นพญานาคไม่อยู่ไปรับใช้พระสุริยะโดย
 เป็นผู้ลากรทพระอาทิตย์เป็นเวลานาน ๑ เดือน พราหมณ์ก็คอยจนนาคปัทมนาถะกลับมา
 และได้ซักถามพญานาคถึงสิ่งที่เขาได้พบเห็นในการไปรับใช้พระสุริยะ

นาคราชาได้เล่าให้พราหมณ์ฟังว่า พระสุริยะเป็นที่รวมของความดีทั้งหลาย
 เป็นที่พักอาศัยของนักบวชและเทวดา ด้วยอำนาจของพระองค์ทำให้มีลมกระจายไปทั่ว
 ท้องฟ้า มีน้ำในฤดูฝน และพระองค์ได้ส่องแสงมายังมนุษยโลก พระองค์เป็นผู้ให้กำเนิด
 และเลี้ยงดูสิ่งมีชีวิตทั้งปวง พระองค์เป็นอมตะไม่มีสิ่งใดที่จะมหัสจรรย์ยิ่งไปกว่า ครั้งหนึ่ง

ได้มีดวงประทีปดวงหนึ่งส่องแสงสว่าง เปล่งรัศมีกระจายไปทั่ว ลอยเข้าไปใกล้พระสุรยะ และเมื่อพระองค์ขึ้นพระที่นั่งทั้งสองออกไปรับดวงประทีปนั้นก็ลอยเข้ามาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระองค์ บรรดาผู้ที่พบเห็นสิ่งประหลาดมหัศจรรย์นี้ต่างก็เกิดความสงสัยไปตามกัน พวกเขาได้ทูลถามพระสุรยะว่าสิ่งนั้นคืออะไร พระองค์ก็ตอบว่าสิ่งนั้นมีชื่อไฟ ปีสากหรือนาคแต่เป็นคาบสคนหนึ่งผู้ซึ่งยังชีพด้วยลมและน้ำ และเป็นผู้ที่ยกย่องสรรเสริญพระศิวะ เป็นผู้ที่อิสระจากเครื่องผูกพัน เป็นผู้ที่บรรลุน้ำซึ่งจุดหมายอันสูงสุด

เมื่อพราหมณ์ธรรมารัตนะได้ฟังเรื่องประหลาดนี้ เขาก็สามารถขจัดความลังเล ความสงสัยที่เกิดขึ้นในใจของเขาออกไปได้ เขาได้ลานาคราชาและตั้งใจว่าจะดำเนินชีวิตวิถีทางเดียวกับคานสนั้น เพื่อเขาจะได้มีความสุขอันสูงสุดเมื่อเขาสิ้นชีวิต

ลักษณะของนาคในช่วงหลังของคัมภีร์มหาภารตะนั้นแปลกไปกว่าช่วงแรก นาคในตอนนี้เป็นผู้ใฝ่ธรรมะ และทรงความคิด และที่น่าแปลกยิ่งขึ้นคือพญานาคคนนี้มีหน้าที่รับใช้พระสุรยะผู้ซึ่งมีแสงสว่างและความร้อนแรง ผิดกับธรรมชาติของนาคซึ่งแต่แรกกลัวความร้อน และกลัวไฟดังที่ปรากฏในตอนต่าง ๆ ในคัมภีร์มหาภารตะหลายตอน ที่อยู่ของนาค ปัทมนาภะก็อยู่ในป่าเช่นเดียวกัน

ในทวิวงศ์กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับนาคที่เด่น ๆ อยู่ ๒ เรื่อง คือ

การปราบนาคกาลียะของพระกฤษณะ^๑

กาลครั้งหนึ่งพระกฤษณะผู้อยู่ในวัยหนุ่ม พร้อมด้วยเพื่อน ๆ ได้ตอนฝูงโคมาที่ริมฝั่งแม่น้ำยมุนา ริมฝั่งแม่น้ำแห่งนี้เป็นที่อาศัยของเหล่านาคทั้งหลาย มีวันพินของพวกนาคพวยพุ่งอยู่ตลอดเวลา น้ำในแม่น้ำร้อนคั่งเปลวไฟ จนกระทั่งเมื่อพญาตกลงไปก็จะถูก

^๑ Manmatha Nath Dutt, trans, The Harivansha, p. 183.

เผาไหม้ในทันที พระกฤษณะทราบว่าแม่น้ำนี้เป็นที่อาศัยของพญานาคกาลิยะผู้ร้าย ผู้เคยอาศัยอยู่ในมหาสมุทร และไคท์นีภยครุฑมาอาศัยอยู่ในแม่น้ำแห่งนี้ นลคคนนี้ก็ก่อให้เกิดความหวาดกลัวแก่ชาวเมือง พระกฤษณะจึงคิดจะปราบนาคกาลิยะ พระองค์ได้กระโจนลงไปในแม่น้ำและลงไปถึงที่อาศัยของพญานาค นาคกาลิยะผู้มีนัยน์ตาแดงดั่งแสงไฟ แสดงอาการโกรธเกรี้ยว ชูเศียร ๕ เศียรพันเปลวไฟ อำนาจพิรภัยของพญานาคทำให้น้ำในแม่น้ำร้อนระอุไปทั่ว บรรดาคนไม้ที่ขึ้นอยู่ริมฝั่งแม่น้ำกลายเป็นเถาถ่านในทันที บรรดาเด็กเลี้ยงโคพากันตกใจกลัว ต่างวิ่งกลับไปบอกข่าวให้คนทั้งหลายทราบ พระพลรามพี่ชายของพระกฤษณะได้ร้องเรียกน้องชายของเขา พระกฤษณะเมื่อได้ยินเสียงร้องเรียกของพี่ชายก็กระโดดขึ้นมาเหยียบบนเศียรของนาคกาลิยะ พญานาคร้องขอชีวิต พระกฤษณะจึงสั่งให้นาคกาลิยะพร้อมด้วยบริวารกลับไปอยู่ที่มหาสมุทรดังเดิม พร้อมด้วยประทักษิณเข้าไว้บนเศียรของนาคกาลิยะ เพื่อว่าเมื่อครุฑเห็นจะได้ไม่กล้ามาพญานาค บรรดาผู้เลี้ยงโคทั้งหลายต่างแวดล้อมพระกฤษณะด้วยความดีใจ และต่างก็พากันกลับไปยังที่อาศัยของตน

อกรุระผู้ไปพบเห็นนาคโลก

หลังจากที่ได้รวบรวมภาษีประจำปีของเมืองภรัชแล้ว อกรุระพร้อมด้วยกฤษณะและพลท้าวเป็นหลานชายทั้งสองของเขาก็กินทางกลับนครมถุรา ระหว่างทาง อกรุระได้บอกหลานชายทั้งสองว่าให้คอยสักครู่ เพราะเขาจะไปบูชาพญานาคที่แม่น้ำยมุนา และจะสวดมนต์อันศักดิ์สิทธิ์สรรเสริญพญานาคผู้เป็นเจ้าปกครองโลกทั้งหมด พญานาคผู้มีเศียรประดับด้วยเครื่องหมายสวัสดิกะ พญานาคอนันตะผู้มีเศียรดั่งพัน สวมอาภรณ์สีน้ำเงินและเป็นผู้รับใช้พระวิษณุ การได้บูชาผู้มีดิน ๒ แฉกและมีเครื่องหมายสวัสดิกะอยู่บนเศียรยอมทำให้ผู้บูชาได้รับความปลอดภัย

° Manmatha Nath Dutt, trans. The Harivamsha, pp. 3392 - 3702.

เมื่อออกจากรูระไค่ลงไปในแม่น้ำยมุนาในนาคพิภพเขาได้เห็นพญานาคผู้มีเศียรพันเศียร
สี่กายขาวประดับด้วยอาภรณ์สีค่า บนชนคของพญานาคนั้นมีพระวิษณุผู้มีผิวกายดั่งสีเมฆ ประดับ
อาภรณ์สีเหลืองประทับอยู่ บรรดานาคทั้งหลายซึ่งมีพญาวาสูกิเป็นหัวหน้าต่างพากันสรรเสริญ
พญานาคคนนั้น

ต่อมาออกจากรูระไค่กลับขึ้นมาบนฝั่งแม่น้ำยมุนาดังเดิมและออกเดินทางต่อไป

เรื่องของนาคที่ปรากฏในทิววงศ์ส่วนใหญ่ นาคจะอาศัยอยู่ในน้ำซึ่งอาจจะเป็น
มหาสมุทรหรือแม่น้ำก็ได้ แต่นาคก็ยังคงแพภัยครุฑ เว้นแต่นาคนั้นจะได้รับความคุ้มครอง
จากพระเจ้า นาคมีเครื่องหมายสวัสดิเกะเป็นสัญลักษณ์ แต่เครื่องหมายที่ประดับอยู่บน
เศียรของนาคนั้น ในทิววงศ์ตอนที่กล่าวถึงพระกฤษณะปราบนาคกาลิยะกล่าวว่า เป็นรอย
พระบาทของพระกฤษณะที่พระองค์ประทับให้นาคเพื่อกันภัยจากครุฑ ลักษณะของนาคใน
ทิววงศ์มีอิทธิฤทธิ์พันควันทิฆและไฟอันร้อนแรงได้ และมีลิ้น ๒ แฉก มีรูปร่างแตกต่างกัน
เช่นอนันตะมีเศียรพันเศียร ส่วนกาลิยะมีเพียง ๕ เศียร นอกจากนั้นในทิววงศ์ยังแสดง
ให้เห็นถึงว่าคนอินเดียสมัยก่อนบางส่วนนิยมลัทธิบูชางู ดังเช่นออกจากรูระไค่ลงไปในนาคโลก
เพื่อบูชานาคราช

๓.๒ นาคในนิทาน

นิทานเกี่ยวกับนาคที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตนี้ได้นำมาจากนิทานภาษา
สันสกฤตที่แพร่หลายคือที่ปรากฏใน ปัญจตันตระ กถาสรีตสาคร อันจะ
เป็นแนวทางที่จะสรุปให้เห็นถึงลักษณะของนาคในนิทานได้ ในปัญจตันตระได้มีเรื่องเล่า
เกี่ยวกับงูอยู่สองเรื่องดังนี้

งูให้ทอง^๑

วันหนึ่งพรพวณห์หรือที่ตะขุขากจนนอนพักผ่อนอยู่ใต้ร่มไม้ในทุ่งนาของเขา ได้
เห็นงูใหญ่ตัวหนึ่งกำลังแผ่แม่เบี้ยอยู่ใกล้กับจอมปลวก เขาคิดว่างูตัวนี้เป็นเทพเจ้า และ

^๑ Arthur W. Ryder, tr., Panchatantra, (Bombay :

อาจจะเป็นเพราะเขาไม่ได้บูชาเทพเจ้าองค์นี้เลยจึงทำให้เขาทำนาไม่ได้ผล เขาได้
จัดหาน้ำนมใส่จานไปให้งูพร้อมทั้งกล่าวขอร้องแล้วจึงกลับไปบ้านของตน เช้าวันรุ่งขึ้น
เมื่อเขากลับมาที่นั่นได้เห็นเหรียญทองวางอยู่ในจาน เขาให้นมแก่งูทุกวันและทุกครั้ง
เขาก็ได้รับเหรียญทองเป็นสิ่งตอบแทน

อยู่มาวันหนึ่งพราหมณ์หิรหิตตะมีความจำเป็นต้องเดินทางไปยังหมู่บ้านแห่ง
หนึ่ง เขาจึงสั่งให้ลูกชายนำน่านมไปวางไว้ที่จอมปลวกแทน เมื่อลูกชายเห็นเหรียญทอง
วางอยู่ในจานน่านมก็คิดว่าในจอมปลวกนี้คงจะมีเหรียญทองเป็นจำนวนมาก และเราคง
จะได้เหรียญเหล่านี้ถ้าฆ่างูตัวนี้เสีย ในวันต่อมาเมื่อเขาเอาน่านมไปให้งูเขาได้ใช้ไม้
ตีงู ปรากฏว่างูไม่ตายและงูได้กัดเขาตาย บรรดาญาติของเขาได้ช่วยกันจัดการศพ
เมื่อพราหมณ์หิรหิตตะกลับมาจึงได้ทราบข่าวการตายของลูกชาย วันรุ่งขึ้นเขาได้นำน่านม
ไปให้งู และกล่าวสรรเสริญงูนั้น ณ ที่นั้นงูเทพเจ้าได้แอบอยู่ที่ปากของจอมปลวกและบอก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แก่พรหมณ์ว่า

... ท่านมาโดยปราศจากความโลภ และไม่เสียใจต่อการตายของบุตรของท่าน แต่
นี่ไปมีมิตรภาพระหว่างเราคงไม่มีอีกแล้ว เพราะบุตรผู้เต็มไปด้วยความโลภของท่าน
โคตีเรา และเราโคตีก็เขาคายไป เราไม่อาจลืมเหตุการณ์ที่ถูกตีนั้นได้ ท่านก็คง
จะไม่ลืมความเศร้าโศกที่เกิดจากการสูญเสียบุตรของท่านได้...

หลังจากที่พูดกับพรหมณ์แล้วงูก็ให้เพชรพลอยอันมีค่าแก่พรหมณ์ และบอก
พรหมณ์ว่าไม่ต้องมาที่นี่อีก พรหมณ์จึงนำเพชรพลอยกลับบ้าน และนึกตำหนิการกระทำ
ของบุตรของตน

หญิงสาวผู้แต่งงานกับงู^๑

มีพรหมณ์คนหนึ่งชื่อว่า เทวศรรมัน อาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์กับนางพรหมณี
ภรรยาของเขา ซึ่งมักจะร้องไห้ฟูมฟายเมื่อเห็นลูกชายของเพื่อนบ้าน ทั้งนี้เพราะเธอไม่
มีลูก วันหนึ่งพรหมณ์จึงกล่าวแก่เธอว่า "ที่รักจงหยุดเศร้าโศกเสียที่ เราจะหาวิธีขอบุตร
เพราะเราได้รับพรจากพระผู้เป็นเจ้าว่าจะได้ลูกชายที่มีลักษณะงามและวาสนาคี"

นางพรหมณีพอทราบเช่นนั้นก็ดีใจอย่างยิ่ง และกล่าวว่าขอให้พรนั้นเป็นจริง
ต่อมาเธอก็ตั้งครรภ์ เมื่อครบกำหนดเธอได้คลอดบุตรออกมาเป็นงู บรรดาเพื่อนบ้านก็
บอกให้เธอทิ้งงูนั้นไปเสียแต่เธอไม่ยอมทำตาม เธอได้เลี้ยงดูงูผู้เป็นลูกของเธออย่างดี
และเมื่อลูกชายของเธอเติบโตเต็มที่ เธอก็ขอให้พรหมณ์ผู้สามีจัดการให้ลูกชายของเธอ
ได้แต่งงาน พรหมณ์จึงได้กล่าวแก่เธอว่า "น้องหญิง จะให้เข้าไปโลกบาดาลเพื่อพบกับ
วาสุกรีหรือ ใครเขาจะโง่ให้ลูกสาวของเขามาแต่งงานกับงู"

^๑ Arthur W. Ryder. tr., Panchatantra, p. 152 - 153.

แต่เมื่อเห็นภรรยาเศร้าโศกมาก เขาจึงออกท่องเที่ยวไปยังที่ต่าง ๆ เพื่อ
แสวงหาหญิงสาวที่จะมาแต่งงานกับลูกชายของเขา เขาเดินทางมาถึงเมืองกุ๊กกุกนคร
ไค้พักอาศัยที่บ้านญาติ และพอญาติของเขาทราบเรื่องก็ออกปากยกลูกสาวของตนให้
พร้าหมณ์ก็ตกลงรับด้วยความยินดีและไค้พาหญิงสาวกลับไปยังบ้านของตน เมื่อคนทั้งหลาย
ไค้เห็นหญิงสาวผู้มีความงามและมีเสน่ห์จึงพูดแก่พี่เลี้ยงของเธอว่า เหตุไค้พ่อแม่ของนาง
จึงยกลูกสาวที่มีความงามเช่นนี้ให้แก่พี่เลี้ยงของหญิงสาวเมื่อทราบความเช่นนั้นก็ตกใจ
และพยายามที่จะห้ามปรามไม่ให้หญิงสาวแต่งงานกับงู แต่เธอไม่ยอมเนื่องจากเกรงว่า
บิดาของเธอจะเสียวาจา นางไค้ตกลงแต่งงานกับงูและปรนนิบัติสามีของนางอย่างดี

คืนวันหนึ่งงูไค้เปลี่ยนร่างเป็นมนุษย์ทำให้ภรรยาของเขาตกใจมาก คิดว่า
เป็นคนแปลกหน้า แต่ชายหนุ่มก็บอกแก่เธอว่าเขาเป็นสามีของเธอ และเพื่อต้องการให้
เธอแน่ใจ เขาจึงคืนร่างเป็นงูเข้าไปอยู่ในตะกร้าให้เธอเห็นแล้วก็กลับคืนร่างเป็นมนุษย์
อีก เมื่อเธอเชื่อแล้วจึงไค้ถอดคราบงูของเขาออก ทั้งสองคนไค้มีความสุขร่วมกัน เมื่อ
พร้าหมณ์ผู้บิดาตื่นมาเห็นคราบงูอยู่ในตะกร้าจึงเอาคราบงูนั้นไปเผาไฟเสีย และบอกให้
เพื่อนบ้านทราบด้วยความดีใจว่าบุตรชายของตนมีลักษณะที่งดงามยิ่ง

เรื่องราวเกี่ยวกับงูที่ปรากฏในปัจจุทันตระนี้ ลักษณะของงูมีลักษณะเป็นงู
ธรรมดาแต่เป็นสัตว์ทิพย์ มีอิทธิฤทธิ์สามารถที่จะบันดาลความมั่งคั่งให้แก่มนุษย์ได้ และ
ตอบแทนผู้ที่กระทำความดีต่อตนด้วยทรัพย์สินสมบัติดัง เช่นที่งูไค้ตอบแทนพร้าหมณ์ที่ไค้ให้บ้าน
แก่ตน นอกจากนั้นงูยังสามารถแปลงร่างเป็นมนุษย์ไค้ดังใน เรื่องหญิงสาวผู้แต่งงานกับงู
และถึงแม้ว่าจะแปลงร่างเป็นมนุษย์ไค้ก็ยังคงมีลักษณะที่แสดงถึงความเกี่ยวพันกับลักษณะ
ของงูอยู่คือต้องถอดคราบงูนั้นออก และเมื่อไม่มีคราบงูนั้นแล้วก็ไม่สามารถจะคืนร่างเป็น
งูอีกต่อไปได้ ดังนั้นในเรื่องของหญิงสาวผู้แต่งงานกับงู พร้าหมณ์ผู้เป็นบิดาของงูจึงไค้
เผาคราบงูของลูกชายทิ้งเสีย เพราะไม่ต้องการให้ลูกชายอยู่ในสภาพงูอีกต่อไป

วรรณคดีสันสกฤตอีกเรื่องหนึ่งที่ไค้รวบรวมนิทานไว้เป็นจำนวนมากคือ
กถาสรีตศาคร ผู้แต่งคือโสมทเวะ กวีชาวแคชเมียร์ เรื่องราวเกี่ยวกับนาคที่ปรากฏ
ในกถาสรีตศาครมีหลายเรื่องด้วยกัน ดังนี้

กวีคณาชยะบุตรชายของพญานาค^๑

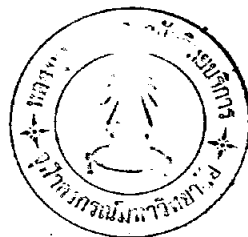
(คณาชยะได้เล่าชีวิตของเขาให้กานกฤติฟังว่า)

ในเมืองสุประคิษฐิตะแคว้นประคิษฐาน มีพราหมณ์ผู้ประเสริฐผู้หนึ่งชื่อว่า โสมศรรมันอาศัยอยู่ พราหมณ์นี้มีบุตรชายสองคนชื่อ วัตสะ และ กุลมะ และคนที่สามเป็นหญิงชื่อว่า ศรุตารดา. เมื่อบิดามารดาล่วงลับไปแล้ว พี่ชายทั้งสองก็เป็นผู้คอยดูแลน้องสาว. ต่อมาปรากฏว่าหญิงสาวได้ตั้งครรภ์ วัตสะและกุลมะต่างก็สงสัยซึ่งกันและกัน แต่ศรุตารดาก็บอกแก่พี่ชายทั้งสองของเธอว่าสามีของเธอคือเจ้าชายกิริติเสนะ ผู้เป็นนัคคานของนาคราชวาสฤก และเธอกับเจ้าชายได้แต่งงานกันแบบคานชรรพวิว่าหิต^๒ แต่พี่ชายทั้งสองของเธอก็ต้องการพิสูจน์ความจริง ฉะนั้นเมื่อกิริติเสนะมาหานาง เขาจึงได้บอกกับวัตสะและกุลมะว่าน้องสาวของเธอทั้งสองนั้นเป็นนางอัปสรที่ถูกสาปให้มาเกิดยังโลกมนุษย์ และตัววัตสะและกุลมะก็เช่นเดียวกันที่มาเกิดในโลกมนุษย์ก็เพราะถูกสาป และทั้งสามคนนี้จะพ้นคำสาป ก็ต่อเมื่อศรุตารดาให้กำเนิดบุตรชาย หลังจากที่ยกบอกให้คนทั้งสามทราบแล้ว เจ้าชายกิริติเสนะก็จากไป ต่อมานางศรุตารดาก็ให้กำเนิดลูกชายและเพื่อนรัก^๓ ลูกชายของนางก็คือข้าพเจ้านั่นเอง

^๑ C.H. Tawney tr., The Ocean of Story, (London : 1924),

I : 60 - 61.

^๒ แต่งงานกันเองโดยไม่มีการทำพิธี

พระเจ้าอุทัยันแห่งวัดสะและพิณวิเศษ^๑

กาลครั้งหนึ่งพระเจ้าอุทัยันได้ทรงติดตามกวางและโคพบศพระ^๒ กำลังจับงู และทำทารุณกรรม พระองค์ส่งสารงูตัวนั้นมากจึงทรงขอร้องศพระให้ปล่อยงู แต่ศพระก็กราบทูลว่าเขามีอาชีพแสดงระบำงู และงูตัวเก่าของเขาตายไป จึงต้องหางูตัวใหม่มาทดแทน พระเจ้าอุทัยันผู้มีพระทัยเมตตาจึงประทานสร้อยพระศอของพระองค์ที่พระมารดา มอบให้ไว้แก่ศพระและขอให้เขาปล่อยงูตัวนั้นเสีย เมื่องูได้รับอิสระภาพก็ดีใจอย่างยิ่ง และได้กราบทูลพระเจ้าอุทัยันว่า ตนเป็นพี่ชายคนโตของवासुकिชื่อว่า วสุเนมิ พร้อมทั้งมอบพิณวิเศษที่มีเสียงไพเราะให้แก่พระเจ้าอุทัยันแล้วก็จากไป

พญานาคผู้ริษยา^๓

ชายสามคนได้เดินทางไปในป่า เนื่องจากเบื่อหน่ายความไม่ซื่อสัตย์ของภรรยา เย็นวันหนึ่งเขาได้เดินทางมาถึงริมฝั่งทะเลสาบ จึงพากันหยุดพักนอนใต้ต้นไม้คนหนึ่ง หลังจากที่ได้รับประทานอาหารเป็นที่อิมหน้าสำราญแล้ว เขาทั้งสามก็พากันป็นขึ้นไปนอนบนต้นไม้ นั่น ต่อมาเขาได้เห็นคนเดินทางอีกคนหนึ่งผ่านมาและหยุดนอนพักอยู่ใต้ต้นไม้ นั่น หลังจากนั้นอีกชั่วครู่ เขาได้เห็นชายคนหนึ่งขึ้นมาจากกกลางทะเลสาบ และได้คายหญิงสาวพร้อมควยเตี้ยงนอนออกจากปากของเขา ทั้งสองคนได้นอนหลับบนเตียงนั้น เมื่อหญิงสาวเห็นเพื่อนชายนอนหลับสนิทเธอจึงเดินเข้าไปใกล้ชายผู้เดินทางที่นอนอยู่ใต้ต้นไม้ นั่น และได้ปลุกให้เขาตื่นขึ้น ชายผู้เดินทางนั้นได้ถามว่า เธอและเพื่อนชายของเธอเป็นใคร เธอจึงตอบว่าเพื่อนชายของเธอเป็นนาคและเธอคือธิดานาคผู้

^๑ C.H. Tawney tr., The Ocean of Story,

I : 100.

^๒ คนป่าภูเขา.

^๓ C.H. Tawney tr., The Ocean of Story,

V : 150 - 152.

เป็นภรรยาของเขา ขอให้ชายผู้เดินทางนั้นอย่ากลัวเลย เธอได้ร่วมรักกับบรรดาชายผู้เดินทางมาแล้วถึง ๘๘ คน และจะร่วมรักกับเขาเป็นคนที่หนึ่งร้อย

ขณะที่เธอกำลังสนทนากับชายผู้เดินทางนั้น นาคหนุ่มผู้สามก็ตื่นขึ้นมาพอดี และเมื่อเห็นภรรยาของคนอยู่กับชายผู้เดินทาง จึงโกรธและพันไฟใส่ทำให้ทั้งสองกลายเป็นเงาดำในทันที แล้วนาคหนุ่มนั้นก็หายไปทะเลสาบ ชายผู้เดินทางทั้งสามคนจึงได้สนทนากันว่า "ผู้หญิงแม่จะให้อยู่ในร่างกายก็ไม่สามารถจะรักษาไว้ได้โดยปลอดภัย แล้วจะไปหวังอะไรกับหญิงที่อยู่ที่บ้าน ชะชะนาคูถูกเสียจริง ๆ"

หลังจากคืนนั้นผ่านไป นักเดินทางทั้งสามคนก็มีจิตใจสงบและมุ่งหน้าเข้าสู่ป่า
นาคผู้เผยความลับ^๑

นาคคนหนึ่งได้แปลงร่างเป็นมนุษย์ หลบหนีครุฑด้วยความหวาดกลัวเข้าไปอยู่ในสำนักหญิงโสเภณีแห่งหนึ่ง หญิงโสเภณีต้องการช่าง ๕๐๐ เชือกเป็นของตอบแทน ซึ่งนาคจะต้องจัดหาให้เธอทุกวัน และนางได้ถามนาคว่าเป็นใคร เหตุใดจึงสามารถหาช่างจำนวนมากเช่นนี้มาให้เธอได้ทุกวัน ด้วยความรักนาคจึงยอมเผยความลับและบอกกับเธอว่า ตนเป็นนาคและเหตุที่ต้องหลบมาอาศัยที่นี่เนื่องจากกลัวครุฑ ขอให้นางอย่าบอกความลับนี้แก่ใคร

ปรากฏว่าหญิงโสเภณีนั้นนำความลับนี้ไปบอกกับหญิงเจ้าสำนัก ขณะนั้นครุฑได้แปลงร่างเป็นมนุษย์มาเที่ยวค้นหานาค และได้เข้าไปหาหญิงเจ้าสำนักนั้นพร้อมทั้งบอกความประสงค์กับนางว่าต้องการจะพักแรมในบ้านของนาง และจะให้ค่าตอบแทน แต่หญิงเจ้าสำนักบอกว่า ขณะนี้มีนาคพักอาศัยอยู่ที่บ้านของนางคนหนึ่ง และให้

^๑ C.H. Tawney tr., The Ocean of Story, :

ค่าตอบแทนนางด้วยข้างจำนวนถึง ๕๐๐ เชือกต่อวัน แล้วเหตุใดนางจะมาสนใจที่จะมาเอาค่า
ตอบแทนของครุฑ เมื่อครุฑรู้ว่านางอยู่ในที่นี้จึงได้เข้าไปในสำนักของหญิงแพศยา และเห็น
นางอยู่บนคานาค่า จึงแปลงร่างกลับเป็นครุฑแล้วบินไปจับนางกินเสีย

ด้วยเหตุนี้บรรพบุรุษเราจึงอยากได้เปิดเผยความลับแก่สตรีเป็นอันขาด

คำสาปแห่งของพญานาค

เจ้าชายมฤคางกัทตะ พร้อมด้วยผู้ติดตามพระองค์จำนวนสิบเอ็ดคน ได้เดินทาง
ไปยังเมืองอุชชยีนี เพื่อค้นหาหญิงคนรักที่ชื่อว่าศางกวตี ขณะที่พระองค์และผู้ติดตามได้
เดินทางมาถึงป่าเปลี่ยวแห่งหนึ่งในเทือกเขาวิรัชย์ พระองค์ได้เห็นฤษีคนหนึ่งยืนอยู่ที่โคน
ต้นไม้เนื้อท้วมโผล่ด้วยขี้เถาและนุ่งห่มหนังงวง ผมเผ้ารุงรัง เจ้าชายและคณะผู้ติดตาม
จึงเข้าไปใกล้และถามว่าเหตุใดจึงอยู่ตามลำพัง ในป่านี้ไม่มีฤษีคนอื่นอีกหรือ พระคานส
ได้เล่าให้เจ้าชายฟังว่า ตนชื่อศุทธกิริติ เป็นศิษย์ของครูผู้ยิ่งใหญ่ มีอำนาจเวทมนตร์คาถา
มากมาย และตนได้ใช้เวทมนตร์เข้าครอบงำเด็กชายผู้หนึ่งในตระกูลสูงผู้หนึ่ง เด็กชายผู้นั้น
ได้บอกแก่ตนว่าในป่าวิรัชย์ทางคานเหนือมีต้นอโศกโคกเดี่ยวอยู่คนหนึ่ง และใต้ต้นไม้มี
สระใหญ่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของนาคราชตนหนึ่งชื่อว่า ปารวตาคณะ ผู้มีคาบวิเศษชื่อว่า
ไวฑูรยกานติ ผู้ที่ใดคาบนี้จะเป็นผู้ที่ใคร ๆ ไม่สามารถจะเอาชนะได้ ตนจึงได้เดินทาง
เพื่อแสวงหาคานนี้ แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ และไม่มีใครช่วยเหลือ จึงได้มาที่นี่เพื่อจะตาย

เจ้าชายมฤคางกัทตะ ได้ทรงทราบเช่นนั้นก็คิดว่าจะช่วยเหลือ พระคานสก็
รับด้วยความยินดี ทั้งหมัดจึงพากันไปยังที่อยู่ของพญานาค เมื่อไปถึงพระคานสก็เริ่มสวด
มนตร์ปราบพญานาค แต่ต่อมามีนางอัปสรสวรรค์คนหนึ่งออกมาจากต้นอโศกนั้น และได้เข้าไป
ใกล้พระคานส ยั่วยวนพระคานสจนไม่สามารถจะควบคุมตนเองได้และลืมมนตร์อันศักดิ์สิทธิ์

ของเขา ทันใดนั้นพญานาคปรารวาทกะก็ขึ้นมาจากที่อาศัย ดวงตาพญานาคนั้นลุกเป็นไฟ
ส่องเสียงคำรามน่ากลัว จนทำให้พระคาบสหัวใจแตกสลายถึงแก่ความตายไป

พญานาคได้สาปแช่งเจ้าชายมฤคางกทัตตะและคณะผู้ติดตามของพระองค์โทษ
ฐานที่ช่วยเหลือพระคาบสให้พลัดพรากจากกัน และหลังจากสิ้นคำสาปเจ้าชายและผู้ติดตาม
ทั้งหมดก็ตามออกมามองไม่เห็นซึ่งกันและกัน ต่างแยกย้ายกันไปคนละทิศละทางได้แต่ตะโกน
หากันและกัน และในเช้าวันรุ่งขึ้นเจ้าชายมฤคางกทัตตะก็พบว่าพระองค์หลงอยู่ในป่าแต่
ผู้เดียว

นิทานเรื่องซิมูทวาหนะ^๑

ในเทือกเขาหิมาวัต มีพระราชบุตรองค์หนึ่งทรงพระนามว่า ซิมูทเกตุ เจ้าแห่ง
วิทยาธร พระองค์ได้ครอบครองต้นไม้วิเศษซึ่งบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างที่พระองค์ต้องการ
พระองค์มีโอรสองค์หนึ่งชื่อว่า ซิมูทวาหนะ เป็นผู้ที่มีความเมตตากรุณาและทรงชักชวนบิดา
ของพระองค์ให้สละต้นไม้สารพัดนึกเพื่อบันดาลความร่ำรวยให้แก่ชาวโลก ด้วยความ
เมตตากรุณาของพระองค์นี้เองก่อให้เกิดบรรดาญาติ ๆ ของพระองค์เกิดความริษยา จึงได้
พากันคิดจะยึดครองอาณาจักรด้วยกำลังกองทัพ ซิมูทวาหนะจึงได้ชักชวนพระชนกชนนี
เสด็จออกจากเมืองไปยังภูเขามาลยะ เพื่อหลีกเลี่ยงการประหัตประหารกันเองในหมู่ญาติ
และทั้งสามพระองค์ก็ได้ดำรงสภาพเป็นฤๅษี อาศัยอยู่ที่โคนจันทน์

ณ สถานที่นี้ ซิมูทวาหนะ ได้ผูกมิตรกับมิตราวสุ ผู้เป็นโอรสของวิศวาวสุผู้เป็น
หัวหน้าพวกสิทธิ์ะทั้งหลาย และได้แต่งงานกับน้องสาวของมิตราวสุชื่อว่า มาลยวดีผู้เป็น
หญิงสาวที่มีความงามยิ่ง วันหนึ่งซิมูทวาหนะและมิตราวสุได้ไปชมป่าที่ริมฝั่งมหาสมุทร
ได้พบชายคนหนึ่งถูกควมคุมตัวไปยังสถานศิลากว้างใหญ่และสูง มีมารดาผู้โศกเศร้าของเขา
เฝ้าคร่ำครวญอยู่ ซิมูทวาหนะจึงถามเรื่องราวจากชายผู้นั้นและก็ได้รับคำบอกเล่าว่า

^๑C.H. Tawney tr., The Ocean of Story, II : 138 - 141,

ในอดีตกาล ชายาของพระกัศยปะชื่อว่า นางกัทธุและนางวินตาคู่ทะเลาะวิวาทกัน และได้พนันกันเรื่องสีของขนม้าอุจโจศรพของพระอาทิตย์ นางกัทธุได้ทายว่าขนม้าของพระอาทิตย์เป็นสีดำ ส่วนนางวินตาทายว่าเป็นสีขาว และตกลงกันว่าผู้แพ้พนันจะต้องตกเป็นทาสของผู้ชนะ นางกัทธุได้ใช้กลโกงโดยให้นาคผู้เป็นบุตรของนางไปแทรกที่หางม้าให้มีสีดำ นางจึงชนะนางวินตาค้วยกลอุบายทำให้นางวินตาคตกเป็นทาส ครุฑลูกชายของนางวินตาค้ออวอนขอให้นางกัทธุปล่อยมารดาของเขาคให้พ้นจากการเป็นทาส พวกนาคทั้งหลายลูกของนางกัทธุจึงบอกให้พญาครุฑนำน้ำทิพย์มาให้พวกตนเป็นการแลกเปลี่ยน พญาครุฑได้ไปยังเกษียรสมุทรและได้แสดงความกล้าหาญในการต่อสู้เพื่อให้ได้น้ำทิพย์เป็นที่พอพระทัยของพระวิษณุมาก พระวิษณุจึงประทานพรให้ และพญาครุฑก็ขอเลือกพระที่ว่าจะขอให้นาคเป็นอาหารของตน และพญาครุฑได้นำน้ำทิพย์มาให้พวกนาค พร้อมกับนั้นพระอินทร์ก็ได้ทรงขอร้องให้พญาครุฑหาวิธีป้องกันมิให้พวกนาคได้ค้ำน้ำทิพย์ และให้พระองค์สามารถนำน้ำทิพย์คืนมาจากพวกนาคได้ ซึ่งพญาครุฑก็รับคำ และได้ทำกลอุบายโดยนำน้ำทิพย์ไปให้พวกนาคโดยขอให้ปล่อยนางวินตามารดาของตนก่อนแล้วตนจะวางหมอน้ำทิพย์ให้ เมื่อพวกนาคตกลงพญาครุฑก็วางหมอน้ำทิพย์บนหน้ากุกะ ทันใดนั้นพระอินทร์ก็ลงมาวางหมอน้ำทิพย์ไปทันที พวกนาคทั้งหลายพากันงงงวย และได้เสียหน้ากุกะด้วยคิดว่ามีน้ำทิพย์หกอยู่ ด้วยเหตุนี้สิ้นของนาคทั้งหลายจึงมีสองแฉกเพราะ ถูกหน้ากุกะบาด

นาคทั้งหลายคิดหวังอย่างยิ่งที่จะได้ค้ำน้ำทิพย์ และจากนั้นมาศัญญาสำคัญของนาคคือครุฑ ครุฑได้กินนาคตัวแล้วตัวเล่า การโจมตีของครุฑในมาตาคทำให้นาคตายด้วยความหวาดกลัว บรรดาภรรยาของพวกนาคพากันแทงลูกไปตาม ๆ กัน จำนวนของนาคได้ลดลงอย่างรวดเร็ว วาสุภินาคราชาจึงได้ขอความกรุณาจากครุฑ โดยการขอส่งนาคเป็นอาหารให้แก่พญาครุฑวันละ ๑ คน โดยนาคนั้นจะถูกนำมาไว้บนแท่นหิน ณ ชายฝั่งมหาสมุทร และขอให้พญาครุฑอย่าโจมตีนาคโลกอีกต่อไป พญาครุฑก็ตกลงตามคำขอร้องของพญานาคवासุภิ และชายหนุ่มผู้เคราะห์ร้ายก็เล่าให้ฟังต่อไปว่า

เขาเป็นนาคคนหนึ่งชื่อ ศังขจุฑะ วันนี้เป็นวันที่จะต้องถูกพญาครุฑกิน มารดาของเขากำลังโศกเศร้าต่อชะตากรรมอันนี้ ชิมูทวาณะเมื่อได้ทราบเช่นนั้นก็รู้สึกเศร้าสลด

และได้กล่าวติเตียนถึงการกระทำของพญานาคว่าสูกีว่าเป็นผู้ที่ซี้ซลาคและโหดร้ายทารุณไม่ยอมเสียสละตนเอง และทำลายพวกเดียวกัน พร้อมกันนั้นก็ได้ติเตียนพญาครุฑว่าเป็นผู้ที่ร้ายกาจ เห็นแก่ตัวทั้ง ๆ ที่เป็นเชื้อสายของกษัตริย์ปะเช่นกัน ชีมุตวาหนะได้เสนอพระองค์เป็นอาหารให้แก่พญาครุฑแทนคังขจุฑะ แต่นาคคังขจุฑะก็บายเบี่ยงไม่ยอมรับความช่วยเหลือ และกล่าวว่าไม่สมควรจะทำลายเพชรเพื่อเศษแก้ว และอีกประการหนึ่งจะเสียชื่อวงศ์ตระกูลของตน เมื่อใกล้เวลาที่พญาครุฑจะมานาคคังขจุฑะจึงไปทำพิธีบูชาพระศิวะ ฝ่ายชีมุตวาหนะเห็นว่าเป็นโอกาสของพระองค์ที่จะช่วยชีวิตนาคตนนี้ไว้ จึงได้ออกอุบายให้มิตรารสูกลับไปยังที่อาศัยก่อน ส่วนพระองค์ยังคงอยู่ ณ ที่นั้น

ขณะนั้นแผ่นดินก็สะเทือนด้วยแรงกระเพื่อมของพญาครุฑ ชีมุตวาหนะทราบได้ทันทีว่า พญาครุฑศัตรูของพญานาคใกล้เข้ามาแล้ว พระองค์จึงเสด็จไปยังแท่นหินแห่งความตายนั้นอย่างรวดเร็ว พญาครุฑได้บินโฉบลงมา เงาของครุฑทำให้ห้องท่ามีครีမ်พญาครุฑโจมตีชีมุตวาหนะด้วยจงอยปากที่แหลมคมทำให้เลือดสาครกระจายไปทั่ว พญานกยักษ์ได้นำชีมุตวาหนะไปยังยอดภูเขาสูงเพื่อจิกกิน ขณะนั้นฝนแห่งดอกไม้สวรรค์ก็โปรยลงมา พญาครุฑเห็นดังนั้นก็รู้สึกประหลาดใจเป็นอย่างยิ่ง

ขณะเดียวกันนาคคังขจุฑะได้มายังแท่นแห่งความตายนั้น ได้เห็นเลือดสาครกระจายนองไปทั่วก็ทราบทันทีว่า เจ้าชายชีมุตวาหนะสละชีวิตเพื่อเขา จึงรีบออกติดตามไปที่นั่น ส่วนพญาครุฑได้เห็นเหยื่อของตนไม่แสดงความตกใจกลัวแต่กลับยินดีปรีดาที่รู้สึกแปลกใจ ขณะที่พญาครุฑกำลังคิดพิจารณาอยู่ ชีมุตวาหนะก็พุกกับพญาครุฑด้วยความฉลาดว่า

"โอ ราชาแห่งนง ฉันยังคงมีเนื้อและเลือด เหตุใดท่านจึงไม่พอใจหยุดกินอาหารของท่านเสียเล่า"

พญาครุฑทนความประหลาดใจไม่ได้ก็ถามขึ้นว่า "ท่านคงไม่ใช่ นาค ขอท่านจงบอกเถิดว่าท่านคือใคร"

ชีมุตวาหนะก็ตอบว่า "ฉันเป็นนาคคนหนึ่ง จงกินฉันและทำธุระของท่านให้เสร็จเถิด ผู้ที่มีความมั่นคงยอมไม่ทำให้งานที่ตนตั้งใจจะทำล้มเหลว"

ขณะที่ชิมูทวาหนะกำลังโต้ตอบกับพญาครุฑอยู่นั้น นาคสังขจุฑะก็ติดตามมาถึงพอดี และร้องบอกมาแต่ไกลว่า "อย่าเพิ่ง อย่าเพิ่ง โอ พญาครุฑ เขาไม่ใช่ นาค ฉันต่างหากที่เป็นนาค ซึ่งเป็นอาหารของท่าน ขอท่านจงปล่อยเขาไปเถิด อนิจจาท่านช่างทำผิดอย่างใหญ่หลวงอะไรเช่นนั้น"

พญาครุฑรู้สึกละอายใจเมื่อได้ยินเช่นนั้น เจ้าชายชิมูทวาหนะรู้สึกเจ็บปวดและมองเห็นถึงความล้มเหลวของความปรารถนาดีของพระองค์ และเมื่อพญาครุฑได้ทราบถึงความปรารถนาดีของเจ้าชายแห่งวิษยาศรก็รู้สึกเสียใจอย่างยิ่ง และกล่าวว่า

"อนิจจาความโหดร้ายของฉัน ทำให้ฉันทำบาปอย่างใหญ่หลวง นายกองการกระทำของเจ้าชายผู้สูงศักดิ์นี้จริง ๆ ที่เสียสละชีวิตของตนเองเพื่อผู้อื่น ความดีนี้ได้ชนะความหลงงมงายและความเห็นแก่ตัว"

พญาครุฑคิดจะล้างบาปของตนด้วยการเข้าสู่กองไฟ แต่ชิมูทวาหนะได้กล่าวเตือนเขาว่า "ไม่ควรทำสิ่งที่โง่เขลาเช่นนั้น ถ้าพญาครุฑต้องการจะล้างบาปก็ขอให้ยอมกินนาคเป็นอาหารอีกต่อไป และการกระทำเช่นนี้จะช่วยไถ่บาปให้แก่พญาครุฑได้ ด้วยความเมตตากรุณา และคำพูดที่เฉลียวฉลาดของชิมูทวาหนะทำให้พญาครุฑรับคำด้วยความยินดี พญาครุฑได้รับน้ำทิพย์มาจากสวรรค์เพื่อช่วยชีวิตของชิมูทวาหนะ และบรรดานาคทั้งหลายผู้ซึ่งยังมีกระดูกเหลืออยู่ ทันใดนั้นพระเคารี (พระอุมมา) ผู้ซึ่งได้รับคำสั่งจากชายาของชิมูทวาหนะก็ปรากฏกายขึ้น และพรมน้ำทิพย์ให้แก่ชิมูทวาหนะ ทำให้ร่างกายของพระองค์กลับคืนสู่สภาพเดิม พญาครุฑได้นำน้ำทิพย์ไปโปรยปรายตามชายฝั่งทะเลทำให้นาคทั้งหลายกลับมีชีวิตขึ้นมา และแล้วในป่าตามชายฝั่งก็เต็มไปด้วยนาคทั้งหลายคุจดังอยู่ในบาดาล^๑ เข้ามาแวดล้อมชิมูทวาหนะและนาคเหล่านี้ก็ไม่มี ความหวาด

^๑C.H. Tawney tr., The Ocean of Story, II : 200.

บาดาลเป็นที่อยู่ของบรรดานาคทั้งหลาย เป็นสถานที่ที่สวายนาม มีปราสาทราชวังมากมายไปด้วยเพชรนิลจินดา

กล่าวพิญาครุฑอีกต่อไป เจ้าชายชิมุตวาหนะก็กลับคืนนครของพระองค์ และได้พบกับพระชนก
 ชนนี้ มีตราวสุและมาลยวดีผู้ชายนารวมทั้งบรรดาญาติทั้งหลาย ส่วนนาคสังขจุฑะก็กลับคืนสู่
 บาคาลชั้นรสาคล

ลักษณะของนาคที่ปรากฏในกถาสรีตสาคครส่วนใหญ่เป็นนาคที่มีฤทธิ์มีตระกูล เช่น
 นาคกิริติเสนะเป็นนาคดาของवासुकिनाครราช นาควสุเนมิผู้มอบพิณวิเศษให้แก่พระเจ้าอุทัยนัก็
 เป็นพี่ชายคนโตของवासुकिनाครราช นาคสังขจุฑะก็มีเชื้อสายมาจากवासुกิเช่นกัน พญานาค
 ในนิทานเหล่านี้มีฤทธิ์สามารถแปลงเป็นมนุษย์ได้ และที่น่าแปลกคือเมื่อแปลงร่างเป็นมนุษย์
 แล้วจะไม่มีสัญลักษณ์ของนาคเหลืออยู่เลย ดังนาคในเรื่องนาคผู้เผยความลับ หลิงโลเกณี
 ไม่ทราบว่าชายหนุ่มนั้นคือนาคแปลงกายมา แต่นี้ก็ยังไม่แปลกเท่ากับในเรื่องชิมุตวาหนะ
 พญาครุฑไม่ทราบว่าชิมุตวาหนะนั้นไม่ใช่ นาคจนกระทั่งสังขจุฑะต้องบอกให้ทราบ ฉะนั้นจะ
 เห็นว่าการที่นาคอยู่ในรูปของมนุษย์นั้นคงจะเป็นปกติวิสัยจนพญาครุฑไม่แปลกใจที่ได้โอบ
 เอาชิมุตวาหนะในรูปของมนุษย์ไปจิกกิน ฤทธิ์ของพญานาคนั้นยังมีอีกหลายอย่างเช่นสามารถ
 พ่นไฟพิษฆาตรรยาของตนและชายผู้เดินทางได้ สามารถสาบเจ้าชายมฤคางกัทตะและ
 คณะผู้ติดตามให้ตามอดได้ แต่นาคก็มีไหว้ว่าจะใช้อิทธิฤทธิ์ของตนไปในด้านร้ายแต่อย่าง
 เดียว นาคจะตอบแทนคุณความดีของผู้ที่มีบุญคุณกับตนด้วยทรัพย์สินสมบัติ ทั้งนี้เพราะลักษณะ
 ของนาคอีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏคือเป็นผู้ที่รักษาสมบัติ มีรัตนะและสิ่งวิเศษมากมายดังเช่น
 นาคถวายพิณวิเศษแด่พระเจ้าอุทัยนั มอบวงวิเศษให้แก่ชายพรานและให้เพชรนิลจินดา
 แก่พราหมณ์ผู้ยากจน ถึงแม้ว่านาคจะมีฤทธิ์และสามารถบันดาลความพินาศหรือความ
 มั่งคั่งให้แก่ผู้อื่นได้ก็ตาม แต่นาคก็ยังแพ้ฤทธิ์พญาครุฑดังเช่นนาคในเรื่องนาคผู้เผยความ
 ลับต้องหนีหลบภัยจากครุฑเข้าไปอยู่ในสำนักหลิงโลเกณี และนาคในเรื่องชิมุตวาหนะ
 ก็ต้องสังเวชชีวิตพวกตนแก่พญาครุฑ

วรรณคดีสันสกฤตประเภทนิทาน แต่เป็นเรื่องราวทางฝ่ายพุทธศาสนาคือคัมภีร์
 ทิพยาวทานได้มีเรื่องราวเกี่ยวกับนาคอยู่มากดังนี้

นาคแห่งบัญชี

(ตัดตอนจากเรื่องเจ้าชายสุชน)

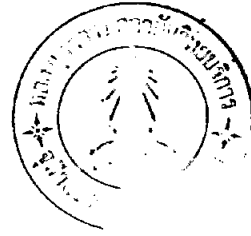
ในกาลครั้งหนึ่งในดินแดนแห่งบัญชี มีกษัตริย์อยู่สองพระองค์ คือกษัตริย์แห่งอุครบัญชี และกษัตริย์แห่งทักษิณบัญชี กษัตริย์แห่งอุครบัญชีประทับอยู่ที่กรุงหัสตินาปุระ เป็นผู้ที่ทรงความยุติธรรม อาณาจักรของพระองค์มั่งคั่งสมบูรณ์ ปราศจากโรคระบาด ในเมืองหลวงมีสระใหญ่สวยงามอยู่แห่งหนึ่งเต็มไปด้วยดอกบัวนานาชนิดเปี่ยมด้วยน้ำใสบริสุทธิ์ เป็นที่อาศัยของนาคหนุ่มชื่อว่าชัมจิตรกะ เป็นผู้ที่บันดาลีให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลตลอดมา ทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ประชาชนมีศีลธรรม กษัตริย์ทรงตัดสินคดีด้วยความยุติธรรม และทรงอุปการะสมณะพราหมณ์และพวกภิกษุอาจารย์

ส่วนกษัตริย์ที่ปกครองทักษิณบัญชีเป็นผู้ที่โหดร้าย มักตัดสินความอย่างเหี้ยมโหด และลงโทษรุนแรง เนื่องจากความไม่ยุติธรรมของพระองค์จึงทำให้เทพเจ้าแห่งฝนบันดาลีไม่ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ด้วยความยากลำบากและหิวอดอยาก พวกเขาได้พากันละทิ้งบ้านเรือนไปอาศัยยังดินแดนอุครบัญชี ต่อมาวันหนึ่งกษัตริย์แห่งทักษิณบัญชีเสด็จออกไปล่าสัตว์ทอดพระเนตรเห็นบ้านเมืองปราศจากผู้คน อุทยานรกร้างและเจดีย์ถูกทำลายถูกรอน พระองค์จึงตรัสถามถึงสาเหตุที่ผู้คนพากันละทิ้งบ้านเมืองและคนพวกนั้นพากันอพยพไปอยู่ที่ใด บรรดาเสนาบดีก็กราบทูลให้ทรงทราบความจริง และกษัตริย์แห่งทักษิณบัญชีก็ทรงให้สัญญาว่าจะปกครองโดยธรรมเหมือนอย่างกษัตริย์อุครบัญชีผู้เป็นเพื่อนบ้านของพระองค์ แต่เสนาบดีก็กราบทูลอีกว่า การที่เมืองอุครบัญชีอุดมสมบูรณ์นั้นเป็นเพราะเมืองนี้มีพญานาคคนหนึ่งชื่อ ชัมจิตรกะ อาศัยอยู่และนาคคนนี้เป็นผู้ที่บันดาลีให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์

^๑Edward B. Cawell & Robert A. Neil, The Divyavadāna,

(Amsterdam : Oriental Press, 1972), pp. 435 - 439.

กษัตริย์แห่งทักษิณัญญาลจึงตรัสถามถึงวิธีที่จะทำให้พญานาคคนนี้มีมาอาศัยอยู่ที่
 ทักษิณัญญาล เสนาบดีจึงกราบทูลให้พระองค์ประกาศหาผู้วิเศษมีเวทมนตร์คาถาที่สามารถ
 ทำให้พญานาคคนนี้มีมาอาศัยอยู่ในทักษิณัญญาลได้ คั้งนั้นกษัตริย์แห่งทักษิณัญญาลจึงรับสั่ง
 ให้รางวัลแก่ผู้ที่จะทำให้ นาคหนุ่มชั้นมจิตรกะละที่อยู่อาศัยมาอยู่ที่ทักษิณัญญาลได้ ต่อมาได้มี
 หมอคนหนึ่งมารับอาสาที่จะนำพญานาคชั้นมจิตรกะมาถวาย ทางค่านพญานาคชั้นมจิตรกะ
 เมื่อทราบว่าหมอจะมาจับตนก็ได้แปลงร่างเป็นมนุษย์ไปขอความช่วยเหลือจากนายพราน
 ชื่อหกละผู้อาศัยอยู่ไม่ไกลจากสระที่ตนอยู่เท่าใดนัก ชั้นมจิตรกะได้เล่าให้นายพรานฟัง
 ว่าจะมีหมอคนหนึ่งจากทักษิณัญญาลมาจับตนโดยใช้เวทมนตร์คาถาทำให้น้ำในสระเดือด
 และตนก็จะต้องขึ้นมาจากสระนั้น ขอให้นายพรานช่วยตนโดยยิงหมอนั้นด้วยธนูและบังคับ
 ให้หมองูถอนมนตร์ เมื่อหมองูถอนมนตร์แล้วจงตัดศีรษะเขาเสีย นายพรานก็สัญญาว่าจะ
 ช่วยเหลือนาคหนุ่มนั้น พอถึงวันกำหนดที่พญานาคสั่งเขาไว้ เขาก็กระทำตามที่พญานาคบอก
 ไว้ทุกประการ นาคหนุ่มเมื่อเห็นหมองูถูกฆ่าตายก็ขึ้นมาขอบคุณนายพรานและพาเขา
 ไปยังที่พักอาศัยของตนต้อนรับเลี้ยงดูนายพรานจนอิ่มหน้าสำราญและมอบเครื่องเพชร
 พลอยให้ นายพรานเมื่อขึ้นมาจากสระนั้นแล้วก็ได้พบกับฤๅษีตนหนึ่งที่พักอาศัยอยู่ใกล้สระ
 นั้น และเขาได้เล่าเรื่องของเขาให้ฤๅษีตนนั้นฟัง ฤๅษีจึงกล่าวว่าได้เพชรได้ทองจะมี
 ประโยชน์อะไร เหตุใดท่านจึงไม่ขอม่วงที่ชื่อว่า "อโมชะ" นายพรานจึงกลับไปยังที่
 อาศัยของนาคหนุ่มนั้นอีก และเอ่ยปากขอม่วงอโมชะนั้น นาคจึงกล่าวว่ามีวงนี้พวกตน
 ใช้สำหรับป้องกันพญาครุฑ แต่นายพรานหกละก็ยังยืนยันที่จะขอม่วงนี้โดยอ้างว่าจะ เป็น
 ประโยชน์แก่คนที่จะได้ใช้มันเสมอ ซึ่งคิ้วนาคที่จะใช้ข่วงนี้เฉพาะป้องกันพญาครุฑเท่า
 นั้น ในที่สุดพญานาคก็ยินยอมมอบข่วงนี้ให้ นายพรานก็รับข่วงด้วยความดีใจและออก
 จากที่พักอาศัยของนาคกลับไปยังเรือนของตน

เรื่องของนาคหนุ่ม^๑

พญาครุฑได้จับนาคหนุ่มคนหนึ่งและนำไปยังเชิงเขาพระสุเมรุเพื่อจะนึ่งกินเป็นอาหาร ณ ที่นั้นมีภิกษูกำลังบำเพ็ญภาวนาอยู่ เมื่อนาคเห็นเช่นนั้นก็เกิดความเลื่อมใส และเมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็ได้ไปเกิดใหม่ในสกุลแห่งพราหมณ์ เขาได้บำเพ็ญบุญละบาปและได้ออกบรรพชาในศาสนาของพระภิกษุปุพฺพชเจ้าจนได้บรรลุลุทธิคุณและระลึกชาติได้

พระอรหันต์ได้ระลึกถึงชาติสุดท้ายของเขาและได้เห็นมิตามารดาในชาติก่อนของเขายืนร้องไห้อยู่ในนาคโลก จึงได้ถามถึงสาเหตุ ทั้งสองได้บอกว่านาคลูกชายของตนถูกพญาครุฑฆ่าตัวไป และนาคหนุ่มคนนั้นก็คือพระอรหันต์นั่นเอง เขาทั้งสองไม่สามารถจะพ้นภาวะความเป็นนาคได้เพราะไม่มีผลบุญ ทั้งสองจึงขอร้องให้พระอรหันต์มายังนาคโลกทุกวันเพื่อรับอาหารจากตน เพื่อตนเองจะได้มีผลบุญบ้าง พระอรหันต์ก็รับคำและปฏิบัติตามตอมาบรรดาภิกษุทั้งหลายได้บอกแก่สามเณร ลูกศิษย์ของพระอรหันต์นั้นว่าอาจารย์ของเขาไปรับอาหารที่นาคโลกทุกวันเหตุใดจึงไม่ติดตามไปบ้าง พร้อมกันนั้นก็แนะนำให้สามเณรนั้นเกาะสายรัดจีวรของพระอรหันต์ไป

เมื่อไปถึงนาคโลกนาคก็ให้การต้อนรับแต่ถวายอาหารไม่เหมือนกัน นาคถวายอาหารทิพย์แก่พระอรหันต์ส่วนสามเณรนั้นพวกนาคได้จัดอาหารธรรมดาถวายเนื่องจากเห็นว่าสามเณรนั้นไม่มีฤทธิ์พอที่จะย่อยอาหารทิพย์ได้ และเมื่อทั้งสองได้นั่งอาหารเสร็จแล้วสามเณรได้ถือบาตรของอาจารย์และเห็นข้าวสุกเหลือติดก้นบาตรอยู่เมล็ดหนึ่งจึงหยิบขึ้นมาฉันและได้ร่ำรสอาหารทิพย์ จึงคิดว่าหนิพวกนาคว่าช่างเป็นผู้ที่ตระหนี่เสียจริง ๆ จัดอาหารของตนไม่เหมือนกับของอาจารย์ สามเณรจึงตั้งปณิธานว่าขอให้ตนได้จุติจากภพนี้ไปยังเกิดในนาคโลก พร้อมกันนั้นก็ให้ตั้งนาคควมมือทั้งสองของเขา นาคก็มีอาการ

^๑ Cowell & Neil, The Divyāvadhāna, pp. 344 - 346.

ปวศศีระขึ้นมาทันทีและได้แจ้งแก่พระอรหันต์ว่าสามเณรนี้มีจิตคิดร้ายต่อพวกตน พระอรหันต์ได้กล่าวตักเตือนสามเณรศิษย์ของตน แต่สามเณรก็ตอบว่าได้ตั้งปณิธานไปแล้วไม่สามารถจะคืนความตั้งใจได้ ด้วยเหตุนี้สามเณรจึงได้มาเกิดเป็นนาคอยู่ในนาคพิภพผสมความปรารถนา

ลักษณะของนาคในนิทานทางฝ่ายพุทธศาสนานี้ จะเป็นนาคที่เลื่อมใสในธรรมะ ดังเช่นนาคหนุ่มผู้ถูกพญาคูขี้หอมจับตัวไปจิกกินขณะที่ตนกำลังตกอยู่ในอันตราย แต่เมื่อได้เห็นภิกษูกำลังบำเพ็ญภาวนาอยู่ก็บังเกิดมีจิตเลื่อมใสในธรรมะ หรือนาคบิคา มารดาที่ต้องการจะทำความดีเพื่อที่ตนจะได้มีผลบุญและไปเกิดเป็นมนุษย์ในภพหน้า ทั้งนี้แสดงให้เห็นถึงคติทางพุทธที่เชื่อว่าการเวียนว่ายตายเกิด และผลบุญที่ตนกระทำนั้นจะบันดาลให้ตนไปเกิดในภพที่ดีกว่า หรือไม่ก็สามารถจะบันดาลให้ตนทำอะไรได้ตามใจปรารถนา ดังเช่นสามเณรในเรื่องนาคหนุ่มที่ตั้งปณิธานขอให้ตนเกิดเป็นนาคเพื่อที่จะได้เป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติของนาค ในนิทานทางฝ่ายพุทธศาสนานี้ นาคมักจะมีบทบาทเป็นผู้ที่สนับสนุนผู้ที่กระทำความดี ดังเช่นนาคชั้นมัจฉิระจะเป็นนาคที่ทำให้เมืองอุครบัญชีาลอุดมสมบูรณ์ เพราะบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ทั้งนี้เพราะกษัตริย์แห่งอุครบัญชีาลนั้นทรงความดี มีความยุติธรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย